

**PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI MIASTA
WĘGROWA
NA LATA 2019 - 2022**

WĘGRÓW 2019

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	15
4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie na lata 2004 - 2020	15
4.1.2. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2018 - 2021	20
4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020	21
4.1.4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030	22
4.2. Relacje Programu opieki nad zabytkami na lata 2019 -2022 z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami	22
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030	22
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2018	25
4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018 – 2021	28
4.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020	32
4.2.5. Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016 – 2020	33
4.2.6. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Węgrowskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019	38
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	40
5.1. Relacje Programu opieki nad zabytkami na lata 2019 -2022 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta	40
5.1.1. Strategia Rozwoju Miasta Węgrowa do 2020 r.	40
5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Węgrowa do roku 2020 z perspektywą do roku 2023	42
5.1.3. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2018-2025	46
5.1.4. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	48
5.1.5. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa	51
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Węgrowa	55
5.2.1. Zarys historii miasta	55
5.2.2. Krajobraz kulturowy	59

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	67
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	67
5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	68
5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	69
5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe	69
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	69
5.5. Obiekty wpisane do rejestru pomników przyrody	71
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta	72
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	87
7. Założenia programowe	91
7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami miasta Węgrowa	91
7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami	91
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	96
9. Zasady oceny realizacji Programu opieki nad zabytkami	100
10. Źródła finansowania realizacji Programu	101
11. Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków	104
12. Spis tabel	107
13. Spis fotografii	107
14. Materiały na których oparto opracowanie	108

1. Wstęp

Węgrów jest jednym z najstarszych miast województwa mazowieckiego. Obecnie jest stolicą powiatu węgrowskiego. Położony w środkowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, nad rzeką Liwiec, w odległości 79 km na wschód od Warszawy. Powierzchnia miasta wynosi 35 km², a zamieszkuje w nim ok. 13 tys. mieszkańców. Istotne znaczenie dla miasta mają prawnie chronione obszary środowiska przyrodniczego. W Węgrowie ochronie podlega 1 600 ha, to jest 44,4 % powierzchni miasta. Cały ten obszar wchodzi w skład Siedlecko - Węgrowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Ponadto ogólna powierzchnia lasów w mieście wynosi 574 ha, co stanowi 15,94% całkowitej powierzchni Węgrowa.

Przez miasto przebiegają ważne szlaki komunikacyjne, m.in.: rangi krajowej: nr 62 Płock - Wyszaków - Węgrów - Siemiatycze; rangi wojewódzkiej nr 637 Warszawa - Węgrów; nr 696 Siedlce - Węgrów; nr 697 Kałuszyn - Węgrów. Miasto jest znaczącym ośrodkiem administracyjnym, oświatowym, kulturalnym i gospodarczym regionu. W mieście działa wiele organizacji pozarządowych. Odbywają się tu różne imprezy o zasięgu regionalnym, wojewódzkim i krajowym.

Węgrów wyróżnia się spośród innych miast województwa mazowieckiego, ze względu na bogatą historię, niezwykle cenne zabytki, tradycje kulturowe. Olbrzymie znaczenie w kształtowaniu oblicza zabytkowego miasta, miał mecenat znamienitych rodów, m.in.: Kisków, Radziwiłłów, Krasińskich, Ossolińskich. Tutaj działali wielcy architekci, jak: Tylman z Gameren, Karol Ceroni, Jan Reisner. Swoje dzieła pozostawili znakomici artyści, m.in: Michał Anioł Palloni, Szymon Żędzian, Andrzej Schluter, Andrzej Mackensen Młodszy, Jan Gotfryd Schlaubitz, Michał Wittwerk, Franciszek Smuglewicz, Szymon Czechowicz, Jan Niezabitowski. To dzięki nim zabytki Węgrowa posiadają rangę krajową, a nawet europejską, jak np. fresk "Kościół Triumfujący" na kopule kościoła poreformackiego, jedyne zachowane malowidło kopułowe Michała Anioła Palloniego.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa, ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe miasta. Został opracowany zgodnie z Poradnikiem Metodycznym Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa). Program opieki nad zabytkami jest kompendium podstawowej wiedzy nt. dziedzictwa kulturowego, cytuje, streszcza i omawia

dokumenty programowe ochrony zasobów i dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym, wojewódzkim i powiatowym, a także wewnętrzne sporządzone na poziomie miasta. Opracowana jest w nim charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego miasta oraz wskazane obiekty objęte prawnymi formami ochrony. Program zawiera ocenę stanu dziedzictwa kulturowego miasta oraz analizę SWOT, która pozwala na określenie podstawowych priorytetów programu opieki nad zabytkami oraz kierunków działań i zadań realizowanych w ramach przyjętych priorytetów. Omówione jest też instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami, źródła jego finansowania oraz realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków.

Wskazane w Programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Program opieki nad zabytkami Węgrowa na lata 2019 - 2022, jest podstawą współpracy między samorządem gminy, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta powinna przynieść korzyści lokalnej społeczności oraz zachować dziedzictwo kulturowe, które przekazały nam poprzednie pokolenia.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.

Zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2017 r., poz. 1875). Gminy w zakresie zadań własnych realizują sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 7 ust. 1 pkt. 9). Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 r., poz. 2067). Ustawa reguluje zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania i inne.

2.1. Cele opracowania Programu

Celem opracowania Programu opieki nad zabytkami Miasta Węgrowa zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,

- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela (Konstytucja RP art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86).

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 r. poz. 2067).

Definicja zabytku (art.3)

Zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków (art. 4)

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami (art. 5)

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Obiekty podlegające ochronie (art. 6.1 i 6.2)

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formy i sposób ochrony zabytków (art. 7)

Formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego prowadzi mazowiecki wojewódzki konserwator zabytków (art. 8).

Rejestr zabytków nieruchomych (art. 9)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.
2. W trybie określonym w ust. 1, do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych.
3. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.
4. Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości.
5. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Rejestr zabytków ruchomych (art. 10)

1. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.
2. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11).

Rejestr zabytków archeologicznych

Zabytkiem archeologicznym, zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności

człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Zabytek archeologiczny wpisuje się do rejestru w takim samym trybie jak zabytek nieruchomy, omówiony wyżej.

Ochrona zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego (art. 18).

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 18.1).

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę (art. 19.1):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu

lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę (art. 19.1a):

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1(art. 19.2)

W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art. 19.3).

Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 20).

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21).

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16)
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18)
- obowiązek prowadzenia przez Wójta Gminy gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust.4)

- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art. 71)
- prawo ubiegania się przez gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73)
- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81)
- sporządzanie przez Wójta Gminy i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Wójt Gminy przedstawia sprawozdanie Radzie Gminy (art. 87).

Organy ochrony zabytków

W myśl art. 89 Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Zgodnie z art. 90 Ustawy, Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy, w szczególności:

- 1) opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
- 2) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 3) podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami;
- 4) prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;

- 5) wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków;
- 8) promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków;
- 9) organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich;
- 10) organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych;
- 11) opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”;
- 12) współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków;
- 13) organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 14) podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z art. 91.4., Ustawy, do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanых środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;

9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

Wśród pozostałych aktów prawnych regulujących kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wymienić należy:

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875).
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073).
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2017 r., poz. 1332)
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017 r., poz. 519).
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r., poz. 142).
6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r. poz. 121).
7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 862).
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2019, poz. 37.)
9. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2017, poz. 972).
10. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012., poz. 642),
11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. – O zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015, poz. 774) Ustawa nakłada obowiązek sporządzenia przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa może mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Daje możliwość samorządom ustalania zasad sytuowania reklam, ogrodzeń i obiektów małej architektury.
12. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz.

1609). Określa tryb wydawania pozwoleń na prowadzenie: a) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, b) prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów.

13. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. – w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., poz. 2153),

14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674),

15. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 roku w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110),

16. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510),

17. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661),

18. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. Nr 71, poz. 650).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

ok. 4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury i jej Uzupełnienie na lata 2004 - 2020.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” przyjęto w 2005 roku. Powyższe dokumenty należy rozpatrywać łącznie. Służą one wdrożeniu Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego.”

W pierwszej kolejności zostanie omówiony dokument zasadniczy, tj. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, a następnie, jej przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia związane z funkcjonowaniem kultury. W ramach prac nad Dokumentem określono nową misję, którą w ramach przedstawionych założeń do strategii, wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy. Misją tą jest: *Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.*

Omawiany dokument wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego.
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć.
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury.

- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach. Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.
- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania są:

- promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,

- wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
- Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
- Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).
- W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu i instytucji kultury powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i została przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków.

Działania podejmowane w ramach Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 prowadzić powinny do następujących efektów:

- Zmniejszenie dysproporcji w dostępie do kultury w regionach.
- Zwiększenie udziału kultury w PKB
- Zwiększenie liczby MSP oraz liczby zatrudnionych w przemysłach kultury
- Radykalna poprawa podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków
- Stworzenie markowych produktów turystyki kulturowej
- Wykształcenie więzi pomiędzy kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

Cele Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 obejmują:

Cel strategiczny – nadrzędny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele częściowe – uzupełniające: wśród dwunastu celów wymieniono w punkcie czwartym: Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.

Cele częściowe realizowane będą w ramach pięciu obszarów priorytetowych, jednym z nich jest dziedzictwo kulturowe.

Cele operacyjne Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 określa 11 programów operacyjnych Ministra Kultury. Programy operacyjne stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Wśród nich na pozycji dziewiątej wymieniono: Ochronę i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój i konserwacja kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Priorytet drugi programu koncentruje się natomiast na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowników konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych. Program jest zgodny z Narodowym Programem Kultury: Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego

oraz Rozwój instytucji artystycznych i stanowi ich uszczegółowienie w zakresie dofinansowania zadań ze środków Ministra Kultury.

Program opieki nad zabytkami Miasta Węgrowa na lata 2019 – 2022, jest zgodny z określonym na lata 2004 – 2020 programem, operacyjnym Ministra Kultury: Ochrona i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego, który realizowany jest w ramach priorytetu: Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki.

4.1.2. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2018 – 2021

Projekt uchwały Rady Ministrów w sprawie ustanowienia Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2018–2021, ma na celu realizację przepisu zawartego w art. 84 w związku z art. 86 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 oraz z 2018 r. poz. 10). Powyższe przepisy ustawowe nakładają na ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego obowiązek przygotowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, projektu krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na okres 4 lat. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Obowiązki dotychczasowego programu zakończyło się w dniu 31 grudnia 2017 r.

Zgodnie z art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami 2018-2021 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2019 – 2022, jest zgodny z Krajowym programem ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2018–2021, z celem szczegółowym: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielonym na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

ok. 4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020, została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 26 marca 2013 r. Głównym celem Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe. Czwarty z tych celów, to jest „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”, dotyczy ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2019 – 2022, jest zbieżny z zapisami Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego do 2020. Znajduje to odzwierciedlenie przede wszystkim w sformułowanym działaniu: ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.4. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r., została przyjęta Uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r., będzie wdrażana poprzez realizację celów szczegółowych. W szczególności ważne są zadania wskazane w celu 4 i celu 6 *Koncepcji* - w odniesieniu do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013- 2016.

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski. Kierunki działania:

4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych krajobrazowych.

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej.

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Zakres: Uwzględnienie zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2019 – 2022, jest zgodny z Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 r. w zakresie: uwzględniania zagadnień ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów - realizowanym w Celu 6. Przywrócenie i utrwalanie ładu przestrzennego.

4.2. Relacje Programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.

4.2.1 Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku, Innowacyjne Mazowsze, została przyjęta Uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r.

Strategia jest dokumentem, którego zapisy powinny mieć wpływ na kształt przyszłego rozwoju przez określenie długookresowych procesów rozwojowych w regionie. Przez strategię rozumie się wybór takiej drogi rozwoju i wynikających z niej działań, aby osiągnąć w maksymalnym stopniu realizację celu, uznanego w danej strategii za nadrzędny (główny). Strategia uwzględnia także hierarchizację poszczególnych działań i problemów według stopnia ich ważności, co ma znaczenie w przypadku ich kolizji. Określa też priorytety, co warunkuje skuteczność wykorzystania posiadanych środków i zasobów. Wskazanie najważniejszych problemów daje podstawę do wykorzystania ustaleń strategii jako narzędzia koordynacji działań samorządu województwa i ich integracji wokół realizacji najważniejszych dla regionu celów.

Istotą strategii jest wskazanie celów rozwojowych, których realizacja zapewni utrzymanie trwałego rozwoju. *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* dotyczy wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego regionu. Wskazuje działania, które należy realizować, aby osiągnąć przyjęte cele rozwojowe. Cele rozwojowe podporządkowane są wizji województwa: *Mazowsze to region spójny terytorialnie, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.*

Z uwagi na duże zróżnicowanie przestrzenne rozwoju województwa mazowieckiego, konieczne jest prowadzenie polityki zmniejszającej te dysproporcje. Nadrzędnym (głównym) celem *Strategii* jest: *Zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, wzrost znaczenia Obszaru Metropolitalnego Warszawy w Europie.* Osiągnięcie tego celu będzie możliwe poprzez przyspieszenie wzrostu gospodarczego, generowanego przez rozwój produkcji i przemysłu ukierunkowanego na eksport, szczególnie w branży średniozaawansowanych i zaawansowanych technologii.

Cel główny wynikający z wizji województwa jest możliwy do osiągnięcia poprzez realizację działań priorytetowego celu strategicznego, wzmacnianego działaniami podporządkowanymi celom strategicznym oraz ramowym celom strategicznym.

Wyodrębniono sześć obszarów tematycznych: gospodarka, ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu i produkcji (priorytetowy cel strategiczny), przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka oraz kultura i dziedzictwo.

W dalszej części dokumentu omówiono diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej i potencjał województwa mazowieckiego, wyodrębniając kulturę i dziedzictwo. Zawarto

informacje o różnych grupach zabytków a następnie dokonano analizy SWOT, w której wśród mocnych stron wymieniono:

- bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej
- bogate i różnorodne tradycje kulturowe
- liczne podmioty prowadzące działalność kulturalną, w tym instytucje krajowe
- duży ruch turystyczny w skali kraju, w tym zwłaszcza w Warszawie
- liczne imprezy kulturalne
- wysoka w stosunku do krajowej aktywność społeczna w zakresie opieki i ochrony wartości kulturowych.

Wśród słabych stron wymieniono m. in.:

- niskie poczucie tożsamości regionalnej
- zły stan techniczny obiektów zabytkowych
- niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu
- niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu
- niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna.

Wśród szans wymieniono, m.in.:

- wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB
- rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami
- wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki
- zwiększenie zainteresowania turystyką w regionie w wyniku organizacji wydarzeń kulturalnych i sportowych o charakterze międzynarodowym.

Wśród zagrożeń wymieniono, m. in.:

- niewystarczający poziom finansowania kultury
- brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami
- brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego
- słaba promocja kultury w kraju i zagranicą.

W dalszej części *Strategii* stwierdzono, że osiągnięcie celu ramowego, jakim jest: *Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia*, będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej;
- Wspierania rozwoju przemysłu kreatywnego;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

W uszczegółowionych kierunkach działań, w ramach upowszechniania kultury i twórczości, podkreślono, że wskazana jest cyfryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego w celu ich standaryzacji i zwiększenia dostępności.

Skuteczność wdrażania i realizacji celów określonych w *Strategii rozwoju województwa mazowieckiego do 2030 roku* będzie podlegała monitorowaniu i ewaluacji. Monitorowanie i ewaluacja wskaźników realizacji *Strategii* ma na celu weryfikację skuteczności działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego. Za monitorowanie odpowiedzialne będzie Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie. Co najmniej raz w roku wydawany będzie raport z realizacji *Strategii*, zawierający ocenę działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego w zakresie realizacji *Strategii*.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2019 – 2022, jest zbieżny z jednym z sześciu obszarów tematycznych, jakim jest: Kultura i dziedzictwo oraz celem ramowym: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia, który będzie wymagać realizacji działań w kierunku:

- Wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;
- Wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej;
- Upowszechnianie kultury i twórczości.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2018.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego został przyjęty Uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r.

W pierwszej części dokumentu zostały omówione uwarunkowania odnośnie występowania dóbr kultury. Stwierdzono, że na obszarze województwa mazowieckiego zlokalizowane są obiekty i obszary o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej jak i światowej. Zasoby dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego obejmują zabytki objęte formami ochrony prawnej oraz elementy dziedzictwa ujęte w gminnych ewidencjach zabytków. Formami ochrony objęte są:

- zabytki wpisane do rejestru zabytków, w tym:
  - nieruchome (7.358 zabytków), w tym: mieszkalne, sakralne, zieleń, obronne, transportowe/zespoły, zamki, zabytkowe cmentarze, układy przestrzenne, rezydencjonalne, parki, zabytki mające znaczenie symboliczne.
  - ruchome, obejmujące zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego (20 727 obiektów),
  - archeologiczne (407 zabytków), spośród nich najliczniejszą grupę stanowią zabytki o funkcji osadniczej (osady) oraz funkcji obronnej (grodziska),
- zabytki uznane za pomnik historii,
- zabytki ujęte w gminnych ewidencjach zabytków (ponad 28 tys. zabytków).

Ponadto do form ochrony zabytków, zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należą: wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Na terenie województwa mazowieckiego występują obiekty i obszary uznane za dobra kultury współczesnej, których wskazanie ma na celu ich ochronę oraz zachowanie dla przyszłych pokoleń.

W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego i ochrony krajobrazów kulturowych w Planie wskazuje się: obszary i obiekty o istotnym znaczeniu dla województwa mazowieckiego z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- obszary i obiekty objęte ochroną prawną,
- postulowane parki kulturowe: - Twierdzy Modlin; obszaru wokół Zamku w Liwie; obszaru Czersk – Góra Kalwaria; obszaru Iłża – Sienno; „Ziemia Chełmońskiego w Adamowiznie” (gm. Grodzisk Mazowiecki); „Góry Szwedzkie” (gm. Grodzisk Mazowiecki); „Układu ruralistycznego Izdebną Kościelnego”(gm. Grodzisk);

Uzdrowski Otwock; Reduta 1939 (okolice Mławy); Folkloru Kołbielskiego; Historyczne Centrum Warszawy¹⁰⁷; Nowa i Stara Praga w Warszawie; Żoliborz Historyczny w Warszawie; obszarów miast ogrodów: Podkowy Leśnej, Konstancina-Jeziorny, Ząbek.

- pasma przyrodniczo-kulturowe: - pasma rzeczne: Wisły, Pilicy, Bugu, Narwi, Liwca, Omulwi, Wkry, Skrwy, Wilgi, Jeziorki; - pasma kolei Warszawsko-Wiedeńskiej i WKD. - obszary kolonizacji olenderskiej (w tym Urzecze) i osadnictwa puszczańskiego;
- regiony etnograficzne oraz krainy historyczne: - Ziemia Dobrzyńska i Kujawy, związane z osadnictwem nadwiślańskim od Włocławka do Płocka; obszary tradycji przemysłowych Staropolskiego Okręgu Przemysłowego i Centralnego Okręgu Przemysłowego.
- ośrodki tożsamości kulturowej regionu: Brochów, Brok, Chlewiska, Ciechanów, Czarnolas, Czersk, Czerwińsk nad Wisłą, Góra Kalwaria, Iłża, Kadzidło, Korczew, Kozienice, Liw, Łyse, Maciejowice, Modlin, Myszyniec, Niepokalanów, Opinogóra, Orońsko, Ostrołęka, Otwock, Płock, Przysucha, Pułtusk, Radom, Sanniki, Siedlce, Sierpc, Solec nad Wisłą, Sucha, Sycyna, Szydłowiec, Ślężany, Warszawa, Wyszaków, Węgrów, Wyszogród, Zwolen, Żelazowa Wola, Żyrardów;
- dobra kultury współczesnej.

Plan określa następujące działania:

- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez: przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
- wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów poprzemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i poprzemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
- odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;

- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych, m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
- tworzenie szlaków kulturowych (w tym szlaku kulturowego Cudu nad Wisłą- roku 1920, Józefa Wilkonია i szlaku bohaterów Powstania Warszawskiego);
- budowę i rozbudowę muzeów (w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu-Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni, Muzeum w Ossowie- 1920 roku);
- ochronę dziedzictwa kultury ludowej o dużym znaczeniu dla kształtowania tożsamości regionalnej i lokalnej – krajobrazu kulturowego i tradycji ludowych na obszarach kolonizacji olenderskiej (w tym Urzecza) oraz osadnictwa puszczańskiego.

Problematyka związana z ochroną dziedzictwa kulturowego zawarta w Programie opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2019 – 2022, jest zbieżna z wieloma ustaleniami Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, m. in. z przedstawionymi niżej:

- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez: przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
- ochronę dziedzictwa kultury ludowej o dużym znaczeniu dla kształtowania tożsamości regionalnej i lokalnej – krajobrazu kulturowego i tradycji ludowych.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018-2021.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018-2021 został przyjęty Uchwałą NR 174/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego dnia 13 listopada 2018 r.

Po dokonaniu analizy SWOT sformułowano wniosek generalny, który brzmi: W ciągu najbliższych 4 lat należy wykorzystać obecną dobrą koniunkturę dla dziedzictwa, związaną z pojawieniem się nowych instrumentów prawnych (ustawy „krajobrazowej”, ustawy o rewitalizacji), nowych rozwiązań instytucjonalno-finansowych oraz z rozwojem technologii cyfrowej, dla zdecydowanego wzmocnienia opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim. Należy skoncentrować się na obszarach priorytetowych a nie rozpraszać

ograniczonych środków. Należy docenić rolę powszechnej edukacji i aktywności obywatelskiej. Priorytetem powinny być najmniej trwałe elementy dziedzictwa, których ocalenie jest zadaniem najpilniejszym, gdyż są one narażone na szczególne rodzaje zagrożeń (architektura drewniana, krajobraz kulturowy) lub są szczególnie ulotne i nietrwałe (dziedzictwo niematerialne). Jednym z kluczowych zadań musi być tworzenie cyfrowych dokumentacji obiektów zabytkowych.

Poszczególne części diagnozy były podsumowane konkluzjami dotyczącymi danych fragmentów. Wiele z tych konkluzji nie znalazło się następnie w analizie SWOT, ponieważ analiza siłą rzeczy odnosi się do sytuacji opieki nad zabytkami ujętej całościowo, tymczasem konkluzje szczegółowe z diagnozy podsumowują często zjawiska wycinkowe, lecz istotne. Toteż zespół ekspercki zdecydował się uzupełnić analizę SWOT wyborem istotnych konkluzji strategicznych. Oto konkluzje z diagnozy:

- Odrębność tradycji i dziedzictwa trzech części województwa widać do dziś w wielu analizach. Należy się spodziewać, że tym bardziej odrębność ta może być widoczna w kontekście ochrony dziedzictwa.
- Wydatki gmin województwa mazowieckiego na ochronę zabytków i opiekę nad nimi są zastanawiająco niskie i wynoszą tylko minimalnie ponad 6 zł rocznie na mieszkańca. Przy takim poziomie inwestowania w stan dziedzictwa nie można się spodziewać choćby nie pogarszania się stanu zabytków, nie mówiąc już o poprawie ich stanu.
- Należy uznać za nierealistyczne oczekiwanie gmin na wsparcie rządowe dla poprawy stanu zabytków. Właściciele powinni wiedzieć, że to na nich spocznie główny ciężar utrzymania zabytku.
- Obecny pojedynczy wpis na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego dalece nie odzwierciedla bogactwa dziedzictwa niematerialnego województwa mazowieckiego.
- Konieczne jest sformułowanie jednolitej metodologii do określenia stanu zabytków.
- Właściciele prywatni zabytków są najliczniejszą grupą, jednak dziedzictwo znajdujące się w ich rękach wymaga największych działań zaradczych.
- Zainteresowanie powiatów dla tworzenia POnZ jest bardzo małe.
- Mazowieckie to województwo silnie rozwarstwione, a jego JST pod względem dochodów mają krańcowo zróżnicowany potencjał rozwojowy.
- Tylko co piąta gmina mazowiecka wydała w 2016 r. jakiekolwiek środki na zabytki!

- W nowym Programie powinna być wprowadzona struktura zadaniowa, co powinno sprzyjać zarówno realizacji Programu, jak i jego monitoringowi i ocenie jego wykonania.
- Nowe zagrożenia dla dziedzictwa wymagają nowych odpowiedzi. Planowane działania powinny uwzględniać nie tylko wyzwania największe ilościowo, ale też nie ignorować sygnałów o nowych ryzykach, nawet jeśli dotyczą węższej skali.
- W ramach części planistycznej konieczne jest określenie dokładnych narzędzi jakimi może posłużyć się samorząd województwa w realizacji zamierzeń programu.
- Potrzebne jest też stworzenie zunifikowanych standardów określania stanu technicznego zabytków.
- Potrzebne jest poszerzenie i pogłębienie wiedzy na temat ginących zawodów, w tym także zawodów typowych dla miejskiego krajobrazu kulturowego.

Założeniem strategicznym programu jest określenie misji. Przyjęta misja brzmi:
Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Misja to generalna wartość, do której dążenie jest niezmiennym celem samorządu województwa w perspektywie długoletniej. Misja opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim musi stanowić inspirującą odpowiedź na zdefiniowany generalny problem ochrony dziedzictwa w województwie.

W ramach programu określono cztery obszary strategiczne:

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z kształtowaniem świadomości i postaw pożądanych z punktu widzenia opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo.

Zidentyfikowano dwa takie cele:

- Cel A.1. Wprowadzić w edukacji powszechnej elementy edukacji o dziedzictwie;

Przedsięwzięcie A. 1. 1. Tożsamość lokalna - wartość unikalna

Przedsięwzięcie A.1.2. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny

- Cel A.2. Wspierać edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków.

Przedsięwzięcie A.2.1. Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach

Przedsięwzięcie A.2.2. Konkurs „Renowacja Roku”

Przedsięwzięcie A.2.3. Dziedzictwo niematerialne – na listę UNESCO

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane ze zwiększeniem efektywności finansowania opieki nad zabytkami. Zidentyfikowano dwa takie cele:

- 1) Cel B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich

Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych

- 2) Cel B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa

Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowania prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego

Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem i współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków. Zidentyfikowano trzy takie cele:

- 1) Cel C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa

Przedsięwzięcie C.1.1. Inwentaryzacja stylów architektury drewnianej województwa

Przedsięwzięcie C.1.2. Spójny krajobraz kulturowy – katalog projektów

Przedsięwzięcie C.1.3. Nasza żywa tradycja

- 2) Cel C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa

Przedsięwzięcie C.2.1. Stała współpraca Samorząd Województwa – MWKZ – oddział NID

- 2) Cel C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.

Przedsięwzięcie C.3.1. Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami

Przedsięwzięcie C.3.2. Promocja zabytków poprzez tworzenie i rozwój istniejących szlaków kulturowych

Obszar strategiczny D. Wzmocnić zasoby wiedzy fachowej

W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z dużym deficytem wiedzy badawczej. Zidentyfikowano dwa takie cele:

- 1) Cel D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym

Przedsięwzięcie D.1.1. Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID

- 2) Cel D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych

Przedsięwzięcie D.2.1. Wzorcową dokumentacją cyfrową wybranych zabytków województwa

Przedsięwzięcie D.2.2. Konkurs „Zdigitalizuj zabytek”

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2018 – 2022, jest zbieżny z Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami na lata 2018-2021, m. in., z celami obszarów strategicznych: A i C.

A - Edukacja kształtująca świadomość i postawy oraz obszaru strategicznego. W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z kształtowaniem świadomości i postaw poświadczanych z punktu widzenia opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo.

C: Skuteczne narzędzia działania. W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem i współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków.

4.2.4. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020.

Niniejszy dokument został opracowany na podstawie pakietu legislacyjnego dla polityki spójności na lata 2014-2020, przedstawionego przez Komisję Europejską w 2011 r. oraz dokumentów europejskich i krajowych o charakterze strategicznym (Strategia Europa 2020, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030, Strategia Rozwoju Kraju Polska 2020 wraz z 9 strategiami horyzontalnymi). Podstawą do wyznaczenia obszarów wsparcia dla dwufunduszowego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020 jest przede wszystkim Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. Innowacyjne Mazowsze, a także ustalenia przyjęte w projekcie aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego. RPO WM 2014-2020, którego głównym celem jest inteligentny, zrównoważony rozwój zwiększający spójność społeczną i terytorialną przy wykorzystaniu potencjału mazowieckiego rynku pracy, stanowi narzędzie realizacji polityki rozwoju prowadzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Dokument uwzględnia cele tematyczne zdefiniowane przez Komisję Europejską oraz odpowiada na zidentyfikowane wyzwania regionu w zakresie stymulowania rozwoju społecznego i gospodarczego, w powiązaniu z celami nakreślonymi przez Strategię Europa 2020.

Omawiając sferę kultury, w dokumencie stwierdza się, że na Mazowszu znajdują się obszary uznane za pomniki historii oraz wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W regionie ulokowane są 24 miasta historyczne oraz wiele interesujących zamków (14), pałaców (155) i dworów (345). Ogółem w rejestrze zabytków nieruchomych znajduje

się 6757 obiektów (trzecie miejsce w Polsce), jednakże jego szczegółowa weryfikacja wykazała, że 124 z nich już nie istnieje, 118 jest zagrożonych, a 29 utraciło swoją wartość. W skali kraju województwo przoduje co do liczby instytucji kultury: 116 muzeów, 37 teatrów i instytucji muzycznych, 57 galerii i salonów sztuki, 256 ośrodków kultury, 986 bibliotek, 59 kin stałych. Jednocześnie z uwagi na fakt, iż jest to region o największej liczbie ludności, imponujący współczynnik instytucji kultury w przeliczeniu na 1 mieszkańca, charakteryzuje się niską dostępnością do różnych form kultury i sytuuje Mazowsze daleko za innymi województwami. Dostęp do instytucji kultury i prezentowanej przez nie oferty rozłożony jest w województwie nierównomiernie. Sektor kultury oraz sektor turystyki nie są dominującymi rynkami zatrudnienia w skali województwa (3,4 % pracujących ogółem - piąta pozycja w kraju). W 2010 roku w regionie zarejestrowanych było około 10 tysięcy przedsiębiorstw z obszaru kultury, rozrywki i rekreacji, czyli blisko 13% liczby przedsiębiorstw w kraju oraz 11% przedsiębiorstw związanych z turystyką (usługi noclegowe i gastronomiczne) i ok. 20% wszystkich biur podróży w Polsce. Niemniej, licznie występujące dobra kulturowe, stanowią istotny potencjał dla dalszego gospodarczego rozwoju regionu.

W dokumencie sformułowano cel tematyczny:

- zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami.

W celu tym wyodrębniono priorytet inwestycyjny:

- zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2018 – 2022, jest zgodny z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020, w zakresie priorytetu inwestycyjnego: zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

4.2.5. Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016 -2020.

Strategia Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016 - 2020, została przyjęta Uchwałą Nr XII/116/2015 Rady Powiatu Węgrowskiego z dnia 30 grudnia 2015 r.

Strategia rozwoju powiatu węgrowskiego na lata 2016-2020 jest podstawowym dokumentem, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju prowadzonej przez Powiat. Strategia swym zakresem obejmuje potrzeby i oczekiwania całej wspólnoty powiatowej, promując współpracę pomiędzy samorządem Powiatu, samorządami gmin,

sektorem gospodarczym, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami, które mają istotny wpływ na realizację celów i kierunków interwencji w niej zawartych. Strategia pełni kluczową rolę w systemie zarządzania polityką rozwoju, stanowi plan i kierunek postępowania władz samorządu powiatowego, jak również nakreśla współpracę z partnerami samorządowymi, prywatnymi i pozarządowymi. Jest to skuteczne narzędzie w procesie rozwoju. Dzięki powiązaniu celów strategii z zadaniami zapewniona zostanie kompleksowość działań oraz znacznie lepsza efektywność gospodarowania zasobami i środkami finansowymi.

W dziale poświęconym zabytkom, stwierdzono, że na terenie powiatu dosyć licznie występują zabytki architektury. Szczególnie wyróżniają się takie miejsca jak: Węgrów, Liw, Starawieś, Łochów, Miedzna i Sucha (z zabytkowymi układami urbanistycznymi, zespołami sakralnymi, skansenami itd.) oraz Grębków, Sadowne, Stoczek, Wierzbno, Paplin, Kamionna, Baczki, Janówek, Korytnica, Turna, Górki Grubaki, Julin. Ponadto Powiat jest organizatorem licznych imprez kulturalnych i sportowych. Powiat Węgrowski może poszczycić się licznymi zabytkami architektury sakralnej i świeckiej. Najsilniejszą grupą zabytków w tym regionie są świątynie. Większość kościołów, jakie się tu znajdują to budowle neogotyckie, wzniesione w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX wieku. Ich wyposażenie jest zwykle dużo starsze, pochodzące z wcześniejszych drewnianych kościołów - najczęściej barokowe, a więc XVII - XVIII - wieczne, są to: Bazylika Mniejsza w Węgrowie z XVIII w. (największą atrakcją tego obiektu jest słynne, pochodzące z XVI wieku „Zwierciadło Twardowskiego”, z którym związane są liczne legendy), Dawny Zespół Klasztorny ojców reformatorów w Węgrowie z XVII wieku, Kaplica Ewangelicka w Węgrowie (pochodząca z 1679), czy późniejszy klasycystyczny obiekt pochodzący z 1837 roku, będący własnością parafii ewangelicko-augsburskiej Kościół Ewangelicko-Augsburski w Węgrowie. Drugą grupę zabytków stanowią dwory - siedziby właścicieli majątków ziemskich. Z reguły wokół nich istnieje założenie parkowe. Obecnie dwory i pałace, stanowią w większości własność prywatną lub są użytkowane przez instytucje, a nowi właściciele, doceniając walory zabytkowe obiektów - dbają o ich dobrą kondycję. W kwitnym stanie jest Pałac w Starejwsu (należący do Narodowego Banku Polskiego), XVIII- drewniany Dwór w Paplinie (Gmina Korytnica), murowany Dwór w Janówku (Gmina Wierzbno), zbudowany w 1743 roku Dwór w Sucheju (Gmina Grębków), powstały w połowie XVIII w. Dwór w Baczkach (Gmina Łochów), Dwór Heleny i Ignacego Paderewskich w Julinie (Gmina Łochów), pochodzący z połowy XIX w. Dwór w Jartyporach (Gmina Liw) oraz Dwór w Gałkach (Gmina Grębków). Ważnym zabytkiem jest również „Dom Gdański” znajdujący się w Węgrowie, obecnie

barokowy dwór z połowy XVIII w., siedziba Biblioteki Miejsko-Powiatowej z Izłą Regionalną z interesującymi zbiorami sztuki ludowej, prowadząca także warsztaty tkaniny podlaskiej. Kolejną bardzo liczną grupą obiektów spotykanych na terenie powiatu węgrowskiego są przydrożne kapliczki, na których umieszczane są figury świętych, krzyże, obeliski, głazy ze stosownymi napisami, ustawiane niekiedy w prestiżowych miejscach np. na placach przed kościołami, na miejscach walk i na mogiłach, upamiętniające historyczne wydarzenia lub narodowych bohaterów. Miejscami upamiętniającymi historię danego terenu są muzea i zespoły muzeów. Należy tu wymienić Muzeum Zbrojowni na Zamku w Liwie, Muzeum Ziemi Sadowieńskiej, Muzeum Architektury Drewnianej Regionu Siedleckiego w Suchej czy też kolekcję muzealną w Szkole Podstawowej im. Heleny i Ignacego Paderewskich w Julinie oraz Szkolne Muzeum Gwizdka Zespołu Szkół im. Wincentego Witosa w Gwizdałach. Obiektami architektury świeckiej na terenie Powiatu Węgrowskiego jest m.in.: zabudowa miejska Węgrowa (Rynek Mariacki w Węgrowie), który przeszedł w ostatnich latach rewitalizację oraz Zamek w Liwie, czyli pozostałość zamku gotyckiego książąt mazowieckich z przełomu XV i XVI wieku, obejmujące część murów obronnych, piwnice i wieżę bramną, a także barokowy dwór kancelarii starostwa z 1782 roku wzniesiony na miejscu zamkowego Domu Mniejszego, w którym mieści się obecnie Muzeum Zbrojownia, stanowią jeden z najbardziej rozpoznawalnych produktów turystycznych występujących na terenie Powiatu Węgrowskiego. Wnioski: Wymagane jest większe wspieranie działań w zakresie rewitalizacji obiektów. Wymagane jest zintensyfikowanie działań promujących perełki zabytkowe z terenu powiatu węgrowskiego.

W dziale odnoszącym się do kultury stwierdzono, że potencjał dóbr kultury Powiatu Węgrowskiego powinien stanowić jeden z głównych filarów promocji powiatu na zewnątrz. Największe możliwości i szanse rozwoju rysują się przede wszystkim w turystyce weekendowej, związanej nie tylko z wędrownkami do miejsc atrakcyjnych przyrodniczo, ale połączonej z odwiedzaniem miejsc historycznych i uczestnictwem w imprezach kulturalnych na terenie powiatu. Na rozwój kultury w powiecie węgrowskim mają wpływ nie tylko liczne imprezy kulturalne i zabytki, również rękodzieło ludowe, twórczość ludowych artystów jest istotnym czynnikiem wpływającym na jej rozkwit. To, co przetrwało, wymaga ochrony i wsparcia. Na terenie powiatu węgrowskiego są jeszcze osoby, które kontynuują etnograficzne tradycje regionu oraz tych, których inspiruje twórczo fakt mieszkania w tej okolicy, są to: tkaczki, koronczarki, kwiaciarki, twórczynie plastyki obrzędowej i koszykarze wyplatający

koszyki wiklinowe. Wnioski: Konieczność podejmowania przedsięwzięć, których celem będzie kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz pobudzanie do dalszego ich rozwoju. Konieczność optymalizacji działań na rzecz zwiększenia udziału mieszkańców w wydarzeniach i imprezach o tematyce związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym i pielęgnowaniem tradycji. Wymagane jest wdrożenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy.

Po dokonaniu analizy SWOT sformułowano wizję i misję powiatu węgrowskiego:

Wizja: Powiat węgrowski jest dynamicznie rozwijającym się regionem. Mieszkańcy powiatu węgrowskiego mają dobry dostęp do cennych walorów środowiska przyrodniczego, miejsc pracy, edukacji, opieki zdrowotnej, kultury i wypoczynku oraz zapewnione poczucie bezpieczeństwa publicznego.

Misja Powiatu Węgrowskiego jest stworzenie lepszych warunków życia mieszkańców poprzez poprawę sytuacji materialnej, wzrost dostępności komunikacyjnej, podniesienie poziomu oświaty i ochrony zdrowia, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, ograniczenie zjawisk wykluczenia społecznego. Wypełniając swoją misję samorząd powiatowy kieruje się zasadami partnerstwa i współpracy, dążąc jednocześnie do zaspokajania potrzeb lokalnej społeczności.

Przy wyznaczaniu głównych celów strategicznych i kierunków rozwoju Powiatu Węgrowskiego, określono w obszarze Turystyka i Dziedzictwo Kulturowe, cel strategiczny: Wysoka atrakcyjność turystyczna Powiatu dzięki wykorzystaniu walorów przyrodniczych i kulturowych.

Cel operacyjny 2.1 Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej powiatu węgrowskiego.

Do zadań należy współpraca między JST oraz partnerami pozarządowymi w zakresie spójnego i jednorodnego systemu promocji: a) materiały promocyjne: katalogi, foldery, albumy, ulotki, mapy, przewodniki, gadżety promocyjne, b) tablice turystyczne i informacyjne c) mobilne informatory o atrakcjach na terenie Powiatu dla urządzeń typu tablety, smartfony, itp., d) targi turystyczne ze spójną ofertą e) współpraca w zakresie uzgadniania spójnego kalendarza wydarzeń kulturalnych i turystycznych na terenie Powiatu.

2. Promowanie atrakcji turystycznych na terenie Powiatu: a) szlaki produktów lokalnych i kulturowych połączonych z ofertą kulturalną oraz gastronomiczną (święta produktów lokalnych, warzywa i owoce, miód), ze szczególnym uwzględnieniem produktu turystycznego

oraz szlaku „Kraina Mistrza Twardowskiego”, szlaku wielokulturowego oraz szlaku rowerowego „Natura” b) wydarzenia kulturowe (kultywowanie tradycji rycerskich, ginące zawody, zabytki architektury, architektura drewniana, itp.). 3. Wsparcie działań w zakresie poprawy jakości świadczonych usług turystycznych i agroturystycznych: a) działania na rzecz rozwoju turystyki, ze szczególnym uwzględnieniem Partnerstwa Obszaru Funkcjonalnego Doliny Liwca b) działania związane z promowaniem bazy agroturystycznej oraz ofert gospodarstw agroturystycznych

Cel operacyjny 2.2 Rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej.

Do zadań należy: Rozbudowa i modernizacja infrastruktury turystyki kulturowej, przyrodniczej, turystyki aktywnej, rekreacyjnej i specjalistycznej: a) szlaki piesze, rowerowe, konne oraz ścieżki edukacyjne, b) punkty widokowe, szlaki kulturowe, eksponowanie zabytków i obiektów przyrodniczych, c) wystawy i galerie twórczości lokalnej, d) ochrona i modernizacja zabytkowych kapliczek oraz zabytkowych nagrobków osób zasłużonych dla lokalnej społeczności. 2. Wspieranie działań służących standaryzacji bazy gastronomicznej i noclegowej: a) wsparcie centrów oraz punktów informacji turystycznej, b) wsparcie podstawowych funkcji Systemu Informacji Turystycznej (użyteczność, dostępność, aktualność, rzetelność i prawdziwość), c) uporządkowanie zbioru danych służących organizatorom i konsumentom usług turystycznych – strona www.

Cel operacyjny 2.3 Ochrona krajobrazu kulturowego i dziedzictwa.

Do zadań należy: Podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego: a) zachęcanie mieszkańców do udziału w wydarzeniach i imprezach o tematyce związanej z lokalnym dziedzictwem kulturowym i pielęgnowaniem tradycji, w tym upowszechnianie wizerunku szlaku Wielkiego Gościńca Litewskiego b) prowadzenie zajęć z dziećmi i młodzieżą w celu zapoznawania i utrwalania w młodych pokoleniach tradycji i kultury lokalnej, wyrabianie wrażliwości przyrodniczej, c) wspieranie działań w zakresie rewitalizacji obiektów. 2. Promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa lokalnego dla rozwoju gospodarczego Powiatu: a) aktywizacja użytkowników do inwestowania we własne nieruchomości i adaptacji ich do nowych funkcji poprzez programy zachęcające właścicieli obiektów atrakcyjnych turystycznie do komercyjnych usług turystycznych i okołoturystycznych: gastronomia, usługi noclegowe, atrakcje turystyczne, spływy kajakowe Liwcem, rekreacyjne, sportowe, itp., b) intensyfikacja współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego w

zakresie edukacji oraz promocji jego walorów, c) poprawa świadomości i postaw obywatelskich w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, d) poprawa konkurencyjności obszarów wiejskich. 3. Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego: a) promocja i informacja o ofercie kulturalnej w powiecie, b) kreowanie wydarzeń kulturalnych o zasięgu ponadlokalnym, bazujących na obrzędach i zwyczajach lokalnych, w tym przywracanie do życia obrzędów już niepraktykowanych.

W końcowym fragmencie dokumentu omówiono model finansowania Strategii oraz system wdrażania i monitorowania Strategii.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2018 – 2022, jest zgodny ze Strategią Rozwoju Powiatu Węgrowskiego na lata 2016 -2020, w określonych celach:

- Budowa spójnej oferty turystycznej i kulturowej powiatu węgrowskiego.
- Rozwój infrastruktury turystycznej i kulturowej.
- Ochrona krajobrazu kulturowego i dziedzictwa.

4.2.6. Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Węgrowskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Węgrowskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019 został opracowany w 2012 r. Pierwszy Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Węgrowskiego, obejmujący lata 2004 - 2011 uchwalony został przez Radę Powiatu Węgrowskiego uchwałą nr XVI/112/2004 z dnia 23.06.2004 r. W 2007 r. wykonano „Raport z realizacji Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Węgrowskiego lata 2004 - 2006. Celem sporządzenia programu jest realizacja wyznaczonych zadań na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019, ustalenie nowych priorytetów i kierunków działań związanych z tematyką ochrony środowiska. Jego realizacja zaś ma doprowadzić do poprawy stanu środowiska, wspomóc w efektywnym nim zarządzaniu oraz zapewnić skuteczne mechanizmy chroniące środowisko naturalne przed degradacją, zgodnie z założeniami i priorytetami polityki ekologicznej państwa. Program powinien też spełniać rolę pomocniczą przy rozwiązywaniu zagadnień związanych z problematyką ochrony środowiska poprzez wybór priorytetów służących: zapobieganiu degradacji środowiska, zachowaniu obecnego stanu środowiska, zredukowaniu do minimum degradacji środowiska naturalnego, ustalaniu hierarchii poszczególnych działań i inwestycji.

Program składa się z trzech zasadniczych części. W pierwszej dokonano szczegółową analizę, która zawiera opis aktualnego stanu powiatu w zakresie ochrony środowiska oraz określono jego podstawowe problemy, w drugiej przedstawiono strategię podejmowanych działań, w trzeciej zaś wskazano źródła finansowania projektów obejmujących ochronę środowiska.

Obszary chronione powiatu węgrowskiego: Na terenie powiatu węgrowskiego znajdują się liczne obszary i obiekty przyrodniczo cenne, objęte ochroną prawną. Łączna powierzchnia wszystkich form ochrony przyrody wynosi 46 375,9 ha, zajmując na terenie tego powiatu 38 % jego powierzchni. Największy teren, bo aż 77 % chronionego obszaru zajmuje Nadbużański Park Krajobrazowy. Siedlecko - Węgrowski Obszar Chronionego Krajobrazu stanowi 22,4 %. W powiecie węgrowskim wydzielono 6 rezerwatów przyrody oraz liczne użytki ekologiczne. Liczba pomników przyrody na terenie powiatu wynosi 197 szt. Dodatkowo Powiat węgrowski położony jest na obszarze funkcjonalnym „Zielone Płuca Polski”.

W obszarze terytorialnego zasięgu powiatu węgrowskiego znajduje się sześć obszarów Natura 2000. Są to trzy Obszary Szczególnej Ochrony Ptaków (OSO):

- „Dolina Dolnego Bugu” - PLB140001;
  - „Dolina Liwca” - PLB140002;
  - „Dolina Kostrzynia” - PLB140009;
- oraz trzy Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO):
- „Ostoja Nadbużańska” - PLH140011;
  - „Kantor Stary” - PLH140007;
  - „Ostoja Nadliwiecka” - PLH140032.

Dla poszczególnych części środowiska zaproponowano grupy zadań pozainwestycyjnych i inwestycyjnych, określając nazwy niektórych zadań, nakłady finansowe i harmonogram czasowy, jednostki realizujące i możliwe źródła finansowania. Jako podstawowy cel ekologiczny na obszarze powiatu węgrowskiego przyjęto: „Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez ograniczenie negatywnego wpływu działalności człowieka i racjonalne korzystanie z zasobów przyrody”.

Realizacja celu głównego jest możliwa pod warunkiem przyjęcia jako powszechnie obowiązującej zasady zrównoważonego rozwoju, identyfikacji określonych priorytetów ochrony środowiska oraz realizacji celów cząstkowych.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2018 – 2022, jest zbieżny z Programem Ochrony Środowiska dla Powiatu Węgrowskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019, w obszarze: "Ochrona Przyrody", w tym "Ochrona walorów przyrodniczych", gdzie wśród zadań wymieniono:

- Zrównoważony rozwój turystyki na obszarach cennych przyrodniczo
- Budowa, modernizacja i pielęgnacja parków i skwerów
- Systematyczna pielęgnacja pomników przyrody.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2019 -2022 z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

ok. 5.1.1. Strategia rozwoju miasta Węgrowa do 2020 r.

Strategia rozwoju miasta Węgrowa do 2020 r. przyjęta została Uchwałą nr VIII/34/2015 przez Radę Miejską Węgrowa z dnia 29 maja 2015 r.

„Strategia Rozwoju Miasta Węgrowa do roku 2020” jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu lokalnego, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, prowadzonej w przestrzeni gminy.

Strategia uwzględnia potrzeby i oczekiwania całej wspólnoty gminnej, promując współpracę pomiędzy samorządem oraz sektorem gospodarczym, organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami, mającymi wpływ na realizację celów strategicznych Miasta. W systemie zarządzania polityką rozwoju, Strategia pełni kluczową rolę – jako generalny, podstawowy plan postępowania władz samorządu, ale również jako narzędzie współpracy z innymi partnerami samorządowymi, prywatnymi i pozarządowymi.

Przedmiotem opracowania jest: ogólna charakterystyka miasta, diagnoza istniejącego potencjału miasta, perspektywy rozwojowe miasta wynikające z przewidywanego kształtowania się sytuacji w otoczeniu, misja miasta oraz wizja jego rozwoju do 2020 roku, cele strategiczne rozwoju miasta, oraz propozycje programów operacyjnych i kluczowych przedsięwzięć do realizacji.

W diagnozie istniejącego potencjału miasta w sferze społecznej, gospodarczej, infrastrukturalnej i rekreacyjno-turystycznej, zaprezentowano charakterystykę elementów środowiska przyrodniczego oraz charakterystykę elementów dziedzictwa kulturowego. W niej

przedstawiono historię miasta i wskazano na miejsca pamięci, tj.: pomnik na mogile powstańców poległych w bitwie z wojskami rosyjskimi dnia 3 lutego 1863 roku; pomnik - lapidarium poświęcony dawnym mieszkańcom miasta – Żydom, pomordowanym i zmarłym podczas II wojny światowej; pomnik żołnierzy Armii Krajowej, wyzwolicielom Węgrowa.

Znacznie więcej miejsca poświęcono najważniejszym zabytkom architektury. Do nich należą: Bazylika Mniejsza; Zespół poreformacki; Kościół ewangelicko-augsburski pod wezwaniem Świętej Trójcy; Kościół ewangelicko-augsburski drewniany; Budynek dawnego kolegium oo. Bartolomitów; Dom Gdański; Drukarnia Ariańska; Kaplica cmentarna na cmentarzu rzymskokatolickim; Pomnik na grobie Powstańców z 1863 r.

Po dokonaniu analizy SWOT sformułowano wizję i misję miasta.

Wizja. Węgrów – lider turystyki w regionie dzięki unikalnym walorom przyrodniczym, rozbudowanej infrastrukturze rekreacyjnej oraz ofercie kulturalnej.

To miejsce przyjazne dla inwestorów, dzięki licznym udogodnieniom dla przedsiębiorców.

Miasto jest przede wszystkim przyjazne dla swoich mieszkańców, którzy czują się tu dobrze i mogą realizować swoje pasje bez względu na wiek.

Dbanie o czyste powietrze i efektywne korzystanie z zasobów sprawiają, że Węgrów rozwija się w sposób zrównoważony.

Misja Węgrowa, realizowaną wspólnie przez władze miasta i partnerów, jest tworzenie przestrzeni przyjaznej mieszkańcom, turystom i przedsiębiorcom, gdzie każdy odnajdzie coś dla siebie.

Węgrów to miejsce, w którym można wypocząć, robić interesy i żyć z pasją.

Miasto dąży do ciągłego rozwoju, nie zapominając jednocześnie o zachowaniu swojego kulturowego, historycznego i przyrodniczego dziedzictwa.

W strategii stwierdzono, że turystyka jest jedną z ważnych dziedzin, która ma stanowić impuls do rozwoju miasta.

Strategia określa następujące cele strategiczne.:

- I. Zrównoważony wzrost jakości i bezpieczeństwa życia i pracy mieszkańców miasta w atrakcyjnym ośrodku kultury i edukacji;
- II. Zwiększenie konkurencyjności miasta poprzez stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości, innowacyjnej gospodarki lokalnej oraz wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorców;
- III. Rozwój nowoczesnej infrastruktury;

IV. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej miasta. W którym określono cele operacyjne:

- Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej
- Rozwój usług związanych z turystyką i rekreacją
- Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego
- Promocja turystyczna miasta
- Umocnienie pozycji Węgrowa jako centrum sportu i rekreacji

W końcowej części dokumentu omówiono wdrażanie i monitoring Strategii. System wdrażania Strategii będzie opierał się na ścisłej współpracy wszystkich podmiotów uczestniczących w procesie jej opracowywania. Kluczowe role odgrywać będą władze Węgrowa, na czele z Burmistrzem Miasta. Wszelkie inne podmioty, zainteresowane dalszym rozwojem Węgrowa, powinny brać aktywny udział w realizacji celów, wyznaczonych przez ten dokument. Najważniejsze działania, jakie powinny zostać podjęte w ramach wdrażania Strategii to:

- Równe zaangażowanie w realizację każdego z celów strategicznych
- Stałe monitorowanie efektywności przyjętych rozwiązań
- Zgłaszanie propozycji zmian istniejących rozwiązań
- Przystosowywanie istniejących projektów do zmieniających się warunków zewnętrznych i pojawiających się nowych szans oraz zagrożeń
- Aktywne poszukiwanie nowych źródeł finansowania, które mogłyby pomóc w realizacji założeń Strategii.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2018 – 2022, jest zbieżny ze Strategią rozwoju miasta Węgrowa do 2020 r. w określonych celach operacyjnych:

- Rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej
- Rozwój usług związanych z turystyką i rekreacją
- Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego
- Promocja turystyczna miasta.

5.1.2. Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Węgrowa do roku 2020 z perspektywą do roku 2023

Lokalny program rewitalizacji miasta Węgrowa do roku 2020 z perspektywą do roku 2023, został przyjęty Uchwałą Nr XXVIII/181/2017 Rady Miejskiej Węgrowa, z 11 stycznia 2017 r.

Rewitalizację traktuje się jako kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji.

Podstawą przy tworzeniu „Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Węgrowa do 2020 roku (z perspektywą do 2023 roku)” były wytyczne zawierające szczegółowe wymagania co do zawartości dokumentu i warunków prowadzenia procesu rewitalizacji. Uwzględniona została także „Instrukcja dotycząca przygotowania projektów rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020” oraz zapisy „Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020”. Wzięto także pod uwagę założenia do „Narodowego Planu Rewitalizacji”.

Dokument precyzuje, że rewitalizacja zakłada optymalne wykorzystanie specyficznych uwarunkowań danego obszaru oraz wzmacnianie jego lokalnych potencjałów (w tym także kulturowych) i jest procesem wieloletnim, prowadzonym przez interesariuszy (m.in. przedsiębiorców, organizacje pozarządowe, właścicieli nieruchomości, organy władzy publicznej, itp.) tego procesu, w tym przede wszystkim we współpracy z lokalną społecznością. Dokument jasno i szczegółowo definiuje zakres zadań i odpowiedzialności poszczególnych podmiotów zaangażowanych w jego realizację, posiada realny plan finansowy i realny horyzont czasowy, przejrzysty system monitoringu skuteczności działań i elastyczny system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu programu

W początkowym fragmencie LPR podkreślono, że Węgrów i jego najbliższe okolice cechują wyjątkowe walory kulturowe oraz przyrodniczo – środowiskowe. Czyste powietrze, rzeka Liwiec umożliwiająca spływy kajakowe, zabytki i historia miasta są elementami, na których można budować markę turystyczną, jednak nie są one w wystarczającym stopniu wykorzystane. Turystyka jest branżą, która mogłaby zostać znacznie bardziej rozwinięta. Mogłaby mieć większe znaczenie dla lokalnej gospodarki i stanowić większy udział w tworzeniu miejsc pracy. Dodatkowo na obszarze rewitalizacji zdiagnozowano wiele problemów, w tym: niewystarczająca infrastruktura gastronomiczna i noclegowa dla

odwiedzających, niewykorzystany potencjał zabytkowych budowli i pomieszczeń w budynkach parafialnych, zbyt duży ruch lokalny przebiegający przez Rynek.

W sferach gospodarczej, środowiskowej, technicznej i przestrzenno – funkcjonalnej zidentyfikowano potencjały, które mogą być wykorzystane do rozwiązania sformułowanych problemów tu występujących. Między innymi potencjałem do wykorzystania jest obecność terenów parkowych, które można urządzić w sposób podnoszący atrakcyjność obszaru rewitalizacji. Na obszarze rewitalizacji występuje ciekawy układ urbanistyczny z wieloma zabytkami, które nadają mu niekonwencjonalny charakter. Niektóre z nich są w dobrym stanie, inne wymagają remontu. Renowacja i właściwe wyeksponowanie licznych interesujących budynków może sprawić, że przestrzeń publiczna w obszarze rewitalizacji będzie bardzo atrakcyjna

W dalszej części LPR określono wizję obszaru rewitalizacji centrum Węgrowa jako przyjazne i bezpieczne miejsce do życia dla różnych grup mieszkańców z zasobem mieszkań i przestrzenią publiczną wysokiej jakości, z rozwiniętymi usługami, rzemiosłem i handlem oraz bogatą ofertą aktywizującą i zapewniającą opiekę dla mieszkańców w każdym wieku. Miejsce atrakcyjne dla turystów, włączające lokalną społeczność w aktywność na rzecz rozwoju turystyki i wypoczynku w oparciu o tradycje, lokalne zasoby i zabytkową przestrzeń.

Celem głównym jest - wyrównanie szans mieszkańców obszaru rewitalizacji poprzez przywrócenie wszystkim grupom społecznym możliwości rozwoju w oparciu o aspiracje miasta. Cel pierwszy - Wyrównywanie szans na rynku pracy w obszarze rewitalizacji. Cel drugi - Tworzenie warunków komfortowego życia dla osób starszych i niepełnosprawnych. Cel trzeci - Wielowymiarowa i wielopokoleniowa integracja mieszkańców obszaru rewitalizacji oraz lepsza identyfikacja mieszkańców z miejscem zamieszkania. Cel czwarty - Tworzenie warunków oraz zachęt do osiedlania się młodych szczególnie dla rodzin i osób młodych w obszarze rewitalizacji. Cel piąty - Uatrakcyjnienie obszaru rewitalizacji dla mieszkańców i turystów oraz dostosowanie przestrzeni do różnych form aktywności

Wśród wielu przedsięwzięć i projektów zawartych w LPR na uwagę zasługują:
Przedsięwzięcie nr 3. Wykorzystanie zabytkowego potencjału kulturowego obszaru rewitalizacji Węgrowa w celu aktywizacji społecznej i ożywienia gospodarczego.

W ramach tego przedsięwzięcia planowane jest:

- Modernizacja budynku byłego klasztoru Księży Komunistów – Bartoszków przy ul. Kościelnej na potrzeby świetlicy socjoterapeutycznej.

- Remont budynku byłego klasztoru Księży Komunistów – Bartoszków przy ul. Kościelnej, w której prowadzona jest działalność świetlicy socjoterapeutycznej (remont elewacji zewnętrznej, remont pomieszczeń, instalacji wewnętrznych, zakup wyposażenia).
- Modernizacja siedziby ewangelickiego Domu Opieki „Sarepta” przez Parafię Ewangelicko-Augsburską pw. Świętej Trójcy.
- Utworzenie Centrum Dialogu Kultur i Tolerancji Religijnej w pomieszczeniach dawnego klasztoru ojców Reformatów w Węgrowie.
- Utworzenie miejsc noclegowych na poddaszu dawnego klasztoru ojców Reformatów w Węgrowie.
- Adaptacja zabytkowych podziemi w celu utworzenia przestrzeni muzealnej w kościele i dawnym klasztorze ojców Reformatów w Węgrowie.
- Nasza tożsamość – współpraca sieciowa na rzecz promowania dziedzictwa kulturowego Miasta

Przedsięwzięcie Nr 5. Przywrócenie funkcji społecznych istniejącym obiektom w celu wzmocnienia funkcji centrotwórczej obszaru rewitalizacji.

W ramach tego przedsięwzięcia planowane jest:

- Adaptacja budynku Domu Rabina do pełnienia funkcji Muzeum Kultury Żydowskiej.
- Zagospodarowanie dawnego browaru przyklasztornego do nowych funkcji usługowo - gastronomicznych.

Ponadto Lokalny Program Rewitalizacji miasta Węgrowa do roku 2020 z perspektywą do roku 2023, zawiera wykaz projektów uzupełniających. Przedstawiono ogólny opis uzupełniających rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które są pożądane na obszarze rewitalizacji i mogą, dzięki efektowi synergii wzmocnić efekty podstawowych przedsięwzięć.

1. Renowacja zabytków architektury sakralnej, Parafia Rzymskokatolicka p.w. Wniebowzięcia N.M.P., projekt obejmuje: remont, przebudowę, prace konserwatorskie zabytkowej plebanii przy Parafii p.w. Wniebowzięcia N.M.P; prace konserwatorskie przy elewacji zewnętrznej kościoła p.w. Wniebowzięcia N.M.P. wraz z bramą wjazdową, dwiema dzwonniami i parkanem.

2. Renowacja zabytków architektury sakralnej Parafia Ewangelicko Augsburska pw. Świętej Trójcy – projekt obejmuje remont zabytków sakralnych: kościoła p.w. Świętej Trójcy –

remont elewacji, remont ogrodzenia, renowacja fresków w celu zwiększenia atrakcyjności budynków będących elementem wielokulturowości Węgrowa.

3. Prace konserwatorskie polichromii Michała Anioła Palloniego w kopule transeptu i przeprowadzenie badań konserwatorskich ścian kościoła pod wezwaniem św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego z Padwy w Węgrowie – projekt obejmuje prace konserwatorskie przy fresku w kopule autorstwa Michała Anioła Palloniego, prace odkrywkowe ścian świątyni.

4. Odkrycie i konserwacja fresków na korytarzach klasztornych w kościele pod wezwaniem św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego z Padwy w Węgrowie – projekt obejmuje prace konserwatorskie przy freskach na korytarzu budynku dawnego klasztoru, prace odkrywkowe ścian korytarza klasztornego.

W końcowej części dokumentu zostało omówione finansowanie i źródła finansowania. Stwierdzono, że realizacja poszczególnych projektów i zadań inwestycyjnych uzależniona jest od odpowiedniego montażu finansowego środków pochodzących z różnych źródeł. Bezwzględny priorytet w realizacji otrzymają projekty dofinansowane z funduszy strukturalnych, dotacji i innych środków zewnętrznych. Założenia ujęte w LPR stanowią podstawę do konstruowania montażu finansowego i przygotowania aplikacji o wsparcie finansowe wybranych projektów.

Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2018 – 2022, jest zbieżny z Lokalnym program rewitalizacji miasta Węgrowa do roku 2020 z perspektywą do roku 2023, z Przedsięwzięciem nr 3. Wykorzystanie zabytkowego potencjału kulturowego obszaru rewitalizacji Węgrowa w celu aktywizacji społecznej i ożywienia gospodarczego, oraz Przedsięwzięcie Nr 5. Przywrócenie funkcji społecznych istniejącym obiektom w celu wzmocnienia funkcji centrotwórczej obszaru rewitalizacji.

5.1.3. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2018-2025

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Węgrów na 2018 - 2025, została przyjęta Uchwałą XLIX/294/2018 r. Rady Miejskiej Węgrowa z dnia 25 września 2018 r.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych jest dokumentem, określającym główne kierunki działań, w celu podniesienia jakości życia mieszkańców, w oparciu o zdiagnozowane problemy, do stanu oczekiwanego przez mieszkańców. Współczesny model

aktywnej polityki społecznej stwarza osobom i środowiskom zaniedbanym szanse powrotu do aktywnego życia społecznego i zawodowego, poprzez działania oparte na programach integracji oraz reintegracji społecznej i zawodowej. Niniejszy dokument określa kierunki działań w różnych obszarach problemów społecznych, które uwzględnione w zarządzaniu sprawami lokalnymi pozwolą decydentom i realizatorom wykorzystać nowoczesne instrumenty polityki społecznej. Strategię opracowano na podstawie analizy oceny zasobów pomocy społecznej Miasta Węgrów, uzupełnionej o diagnozę wybranych problemów społecznych wskazanych przez przedstawicieli środowiska lokalnego w badaniu ankietowym.

Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych w Mieście Węgrów składa się z trzech zasadniczych części, tj. części wprowadzającej, diagnostyczno-analitycznej i strategicznej. W początkowej części dokumentu zawarto charakterystykę miasta, w której podkreślono, że na obszarze Węgrowa znajdują się cztery formy ochrony przyrody oraz stwierdzono, że Węgrów to jedno z najstarszych miast województwa mazowieckiego, o bogatej historii, z wieloma zabytkami kultury materialnej i niematerialnej. Do miejsc pamiątkowych związanych z historią narodu zalicza się:

- pomniki: pomnik przy mogile powstańców poległych w bitwie z wojskami rosyjskimi w 1863 r.; pomnik lapidarium poświęcony Żydom pomordowanym i zmarłym podczas II wojny światowej; pomnik poświęcony żołnierzom Armii Krajowej.
- zabytki architektury (Bazylika Mniejsza pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny; Zespół Poreformacki – złożony z klasztoru i kościoła pw. Świętych Piotra z Alkanaty i Antoniego z Padwy; budynków browaru i tkalni oraz z otaczającego je muru; Kościół Ewangelicko-Augsburski pod wezwaniem Św. Trójcy, zbudowany w 1841 r., obok którego mieści się dawna plebania z 1763 r.; budynek kolegium oo. Bartolomitów; Kościół Ewangelicko-Augsburski zbudowany z modrzewia w 1679 r.; budynek dawnego Kolegium Księża Komunistów; Dom Gdański – dawny zajazd z XVIII w., w którym obecnie mieści się Miejska Biblioteka Publiczna; Drukarnia Ariańska – zbudowana ok. XVI-XVII w., w której ma siedzibę Urząd Stanu Cywilnego; kaplica cmentarna na cmentarzu rzymsko-katolickim, zbudowana pod koniec XIX w. – mauzoleum rodziny Łubieńskich herbu Pomian z Ruchny, właścicieli miasta do 1869 r.; Cmentarz Ewangelicki, na którym znajdują się zabytkowe nagrobki Szkotów z XVII/XVIII w.).

Troska o stan zabytków stanowi priorytet dla władz Węgrowa z uwagi na unikalną wartość historyczną i atrakcję turystyczną dla zwiedzających, co ma duże znaczenie dla

rozwoju przedsiębiorczości i turystyki. Wykorzystanie potencjału tkwiącego w zasobach środowiska naturalnego i dobrach dziedzictwa historycznego może sprzyjać rozwiązaniu wielu problemów społecznych występujących w środowisku lokalnym.

Po dokonaniu analizy SWOT, sformułowano **Misję:** Miasto Węgrów bezpieczne socjalnie i przyjazne dla swoich mieszkańców. Następnie wyznaczono osiem celów strategicznych:

1. Wzmocnienie funkcjonowania rodziny.
2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu mieszkańców.
3. Przeciwdziałanie długotrwałemu bezrobociu wśród klientów pomocy społecznej.
4. Pomoc osobom niepełnosprawnym.
5. Rozwijanie systemu wsparcia na rzecz osób starszych wymagających opieki i osób samotnych.
6. Budowa zintegrowanego systemu profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień.
7. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.
8. Pomoc na rzecz osób bezdomnych.

Zapisy zawarte w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2018-2025 będą realizowane w ramach przyjętych działań w zależności od środków finansowych posiadanych przez samorząd Miasta i pozyskanych z zewnątrz. Dla osiągnięcia wyznaczonych w dokumencie celów konieczne będzie współdziałanie różnych podmiotów funkcjonujących w obszarze polityki społecznej. Istotnym czynnikiem mającym znaczenie w określeniu priorytetowych celów Strategii będą opinie i postulaty środowiska mieszkańców Miasta, którzy przedstawią je w formie zgłaszanych petycji lub podczas terenowych badań pilotażowych.

W celach strategicznych oraz kierunkach działań Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Węgrów na 2018 - 2025, brak jest elementów spójnych z Program opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2018 – 2022.

5.1.4. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa przyjęte zostało uchwałą nr XV/77/99 przez Radę Miejską Węgrowa z dnia 28 grudnia 1999 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Węgrowa jest dokumentem planistycznym szczebla lokalnego, które określa politykę przestrzenną miasta, uwzględnia stan istniejący zagospodarowania przestrzennego, uwarunkowania jego rozwoju oraz określa kierunki zagospodarowania przestrzennego. Odnośnie wymagań ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury stwierdzono, że: Węgrów posiada liczne dobra kultury materialnej oraz szansę odbudowy tradycyjnej miejskiej kultury podlaskiej. Zagrożone są tu jednak przede wszystkim takie wartości jak:

- 1) liczne drewniane domy małomiasteczkowe, które w niektórych rejonach miasta tworzą unikalne kompleksy urbanistyczne;
- 2) wnętrze Rynku Mariackiego, przeciążone ruchem samochodowym (tranzyt, parkingi), pozbawione cech reprezentacyjnej miejskiej przestrzeni publicznej, bez wykształconych funkcji zachęcających do przebywania, wypoczynku, kontaktów społecznych (brak: lokali gastronomicznych, eleganckich sklepów, hotelu, ogródków kawiarnianych, zadbanej zieleni, oświetlenia itp.);
- 3) niedostatecznie chronione i stojące w zaniedbanym otoczeniu takie obiekty zabytkowe jak: dawny klasztor księży komunistów, kościół ewangelicko - augsburski, cmentarz ewangelicki z kaplicą, klasztor poreformacki.

Na mocy ustawy o ochronie dóbr kultury z 1962 r. wpisano do rejestru zabytków następujące obiekty: zespół kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP, dawny klasztor Księży Komunistów, zespół dawnego klasztoru reformatów, kościół ewangelicko - augsburski pw. Św. Trójcy z plebanią, kaplicę cmentarza ewangelicko -augsburskiego, zajazd tzw. Dom Gdański przy ul. Rynek 11, zajazd przy ul. Rynek 14, Dom Opieki przy ul. Gdańska 2.

Ponadto zaproponowano wyznaczenie strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefę A - pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej obejmującą: rynek z zabudową przyrynkową, zespół klasztorny poreformacki, cmentarz ewangelicki z otoczeniem, teren wokół pomnika powstańców z 1863 r.;

Strefę B - ochrony zachowanych elementów zabytkowych obejmującą historycznie rozplanowaną część miasta, łącznie z cmentarzem katolickim, pozostałością cmentarza żydowskiego oraz teren podworski w Klimowiznie;

Strefę K - ochrony krajobrazu obejmującą tereny przy cmentarzu katolickim oraz wokół dworu w Klimowiznie;

Strefę E - ochrony ekspozycji obejmującą widok na zespół poklasztorny od drogi do Sokołowa Podlaskiego oraz widok na pomnik powstańców z 1863 r. z drogi do Siedlec.

Wskazano również 19 stref obserwacji archeologicznych „OW”, związanych ze zewidencjonowanymi 46 stanowiskami archeologicznymi. Ochrona materialnych wartości kulturowych warunkowana jest wpisaniem obiektów do rejestru zabytków. Utrata ważności planu ogólnego Węgrowa z 1993 r. spowoduje, że strefy ochrony konserwatorskiej nie będą miały umocowania prawnego. Ochrona zatem walorów zabytkowych miasta w strefach A i B warunkowana jest wpisaniem znajdujących się w ich granicach zespołów zabudowy do rejestru zabytków, jako założeń przestrzennych.

Obszary objęte ochroną konserwatorską wymagające szczególnego uruchomienia programu porządkowania i zagospodarowania. Znaczące efekty takiego programu mogą wiązać się z silniejszym nasyceniem terenu funkcjami usługowymi ogólnie miejskimi, regionalnymi, a przede wszystkim turystycznymi. Władze miasta otworzą możliwości realizacji tego programu, poprzez:

- 1) oferty lokalizacyjne dla podmiotów sektora prywatnego, (inwestycje z nim związane pozwolą na uzyskanie nie tylko efektów programowych, ale również na powstanie nowych wartości estetycznych);
- 2) remontowanie i konserwowanie obiektów zabytkowych, w tym architektury drewnianej, a także pomoc przy jej utrzymaniu lub przenoszeniu cenniejszych obiektów w rejon cmentarza ewangelickiego;
- 3) uporządkowanie, lub wpływanie na stan estetyczny ogrodzeń, chodników, zieleńców, podjazdów, parkingów, oświetlenia ulic, linii energetycznych i telefonicznych;
- 4) przedstawianie ofert lokalizacyjnych dla obiektów hotelowych i gastronomicznych;
- 5) maskowanie wysoką zielenią, żywopłotami, a także estetycznymi ogrodzeniami, obiektów zaplecza technicznego, terenów przemysłowo - składowych, a szczególnie obszaru oczyszczalni ścieków.

Podstawowe problemy rozwojowe Węgrowa wyodrębnia się jako sferę działań, które będą podejmowane w związku z realizacją celu kierunkowego, tj.: Tworzenie warunków przestrzennych dla rozwoju przedsiębiorczości Węgrowa. Działania te wynikają z przedstawionych wyżej wad i niedoskonałości zagospodarowania przestrzennego miasta. Wyszczególniono na niej 16 problemów, w tym zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- Poprawa wizerunku centrum miasta - zagospodarowanie przestrzeni publicznych, estetyka, uporządkowanie i modernizacja istniejącej zabudowy, odbudowa ratusza, hal targowych, likwidacja targowiska na Rynku;
- Ochrona wartości historycznych - uporządkowanie zabudowy drewnianej i murowanej o różnym standardzie użytkowym;
- Utworzenie skansenu miejskiego - uporządkowanie ul. Narutowicza, jako zespołu lokalnej zabudowy drewnianej z ewentualnym jego poszerzeniem w kierunku cmentarza ewangelickiego;
- Udostępnienie i wykorzystanie rekreacyjne wybrzeży rzeki Liwiec;
- Wykorzystanie walorów przyrodniczo - krajobrazowych rzeki Czerwonki.

5.1.5. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Węgrowa

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2018 r. poz. 2067), w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z wymienioną ustawą musi zostać uzgodniony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na terenie miasta Węgrowa funkcjonuje 9 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, które zostały przedstawione poniżej.

W planach ustalono warunki kształtowania krajobrazu kulturowego obejmującego zasady i ograniczenia dotyczące gabarytów zabudowy, lokalizacji nośników reklamowych, dopuszczalności lokalizowania tymczasowych obiektów usługowo - handlowych, zawarte w przepisach szczegółowych dla poszczególnych terenów.

Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- Wskazuje się budynki i obiekty do zachowania, wpisane do rejestru zabytków, dla których obowiązuje prowadzenie robót budowlanych zgodnie z przepisami odrębnymi;
- Wskazuje się budynki, wpisane do gminnej ewidencji zabytków, dla których obowiązuje prowadzenie robót budowlanych zgodnie z przepisami odrębnymi oraz ustaleniami szczegółowymi planu;

- Ustala się ochronę budynków o wartościach kulturowych, wskazanych na rysunku planu oznaczeniem graficznym jako budynki objęte ochroną w planie wpisane do gminnej ewidencji zabytków, dla których:

- a) obowiązuje prowadzenie robót budowlanych zgodnie z przepisami odrębnymi,
- b) dopuszcza się przebudowę i zmianę funkcji użytkowej,
- c) dopuszcza się, o ile ustalenia szczegółowe planu nie stanowią inaczej, rozbudowę maksymalnie do 10% poza pierwotny obrys budynku z wykluczeniem dodatkowej obudowy elewacji z zastrzeżeniem lit.,
- d) rozbudowa nie może spowodować zmiany charakteru i stylu budynku,
- e) nakazuje się zachowanie cech stylowych oraz zachowanie bez zmian geometrii dachu,
- f) dopuszcza się dla budynków murowanych otynkowanie wyłącznie jako odtworzenie tynku historycznego, pod warunkiem zachowania koloru, faktury, gzymsów, pilastrów i innych detali,
- g) nie dopuszcza się termomodernizacji budynków murowanych, poprzez docieplenie elewacji od zewnątrz za wyjątkiem:
  - docieplania ścian szczytowych znajdujących się w tzw. ostrej granicy działki,
  - docieplania za pomocą tynków termoizolacyjnych,
- h) dopuszcza się termomodernizację budynków murowanych poprzez, między innymi: eliminację mostków cieplnych, wymianę stolarki i ocieplenie dachu,
- i) dopuszcza się termomodernizację budynków drewnianych, poprzez ocieplenie budynku z zewnątrz wyłącznie przez użycie takich materiałów jak: wełna mineralna, skalna lub szklana oraz płyty drewno - magnezowe pod warunkiem drewnianego oszalowania elewacji,
- j) nakazuje się stosowanie jednakowej kolorystyki balkonów i balustrad widocznych w elewacji oraz zachowania jednakowej kolorystyki dla całego budynku bez względu na podziały własnościowe,
- k) nakazuje się powtórzenie geometrii i formy wizualnej stolarki historycznej przy wymianie stolarki;
  - Wyznacza się obiekty wymagające przekształceń nawiązujących do historycznego otoczenia, dla których:
- a) nakazuje się, przy prowadzeniu robót budowlanych, zharmonizowanie tych obiektów z istniejącą zabudową historyczną poprzez zastosowanie odpowiednich wysokości

kondygnacji, proporcji okien i kształtu dachu,

- b) nakazuje się zharmonizowanie tych obiektów z istniejącą zabudową historyczną i charakterem zespołu w zakresie skali, formy, materiału i kolorystyki,
- c) dopuszcza się zmianę użytkowania parteru zgodnie ze wskazanym na rysunku planu symbolem usług w parterach;
  - W razie ujawnienia podczas robót ziemnych lub budowlanych przedmiotu posiadającego cechy zabytku, nakazuje się niezwłocznie powiadomienie właściwego organu Służby Ochrony Zabytków, zabezpieczenia odkrytego przedmiotu i wstrzymania wszelkich robót do czasu wydania przez ten organ odpowiednich zarządzeń, zgodnie z przepisami odrębnymi.

W planach wskazano obszary zespołów zabudowy wpisane do rejestru zabytków:

- a) zespół kościoła ewangelicko - augsburskiego nr rej. A-45/231, w obrębie którego:
  - obowiązuje realizacja robót budowlanych w tym wyprzedzających, szczegółowych badań archeologiczno - architektonicznych zgodnie z przepisami odrębnymi;
  - dopuszcza się rozbiórkę obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków;
- b) zespół kościoła rzymsko - katolickiego farnego, parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP i św. Piotra i Pawła nr rej. A-44/230 i 354, w obrębie którego obowiązuje realizacja robót budowlanych zgodnie z przepisami odrębnymi.

Dla obiektów będących w miejskiej ewidencji zabytków ustala się:

- c) zachowanie zabytkowego układu cmentarza, w tym głównych alei, kwater oraz zabytkowej kaplicy, a także historycznych nagrobków i grobowców;
- d) zachowanie i rekonstrukcję głównych elementów zieleni cmentarnej, w szczególności podkreślającej układ przestrzenny cmentarza;
- e) utrzymanie zasadniczych cech bryły, kompozycji i detalu architektonicznego, elewacji zewnętrznej, kształtu i pokrycia dachu oraz podziałów stolarki okiennej i drzwiowej kaplicy cmentarnej, oraz zabytkowych witraży w oknach kaplicy;
- f) prowadzenie konserwacji, restauracji oraz wszelkich robót budowlanych z zachowaniem substancji zabytkowej;
- g) rozbiórka obiektów o wartościach kulturowych w tym również rozbiórka zabytkowych pomników cmentarnych może być dokonana tylko w przypadkach, regulowanych przepisami odrębnymi, po wykonaniu stosownej dokumentacji stwierdzającej o utracie

wartości zabytkowej przez dany obiekt, np.: w wyniku bardzo złego stanu technicznego.

Dla stanowisk archeologicznych ustalono:

- wskazuje się strefę ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego wpisanego do ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków pod numerem AZP 53-73 nr st. 59, na terenie strefy obowiązuje realizacja robót budowlanych, w tym ziemnych, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Dla strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej, w obrębie której ustala się:

- a) nakaz zabudowania nowych obiektów z istniejącą zabudową historyczną w zakresie skali, formy, materiału i kolorystyki, o ile ustalenia szczegółowe planu nie stanowią inaczej;
- b) ochronę historycznej struktury przestrzennej miasta, poprzez ochronę obiektów o wartościach kulturowych i historycznej parcelacji zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla poszczególnych trenerów funkcjonalnych,
- c) obowiązek realizacji robót budowlanych zgodnie z przepisami odrębnymi.

Dla strefy K ochrony krajobrazu kulturowego, w obrębie której ustala się:

- a) zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych oraz konstrukcji o wysokości powyżej 10 m na przedpolu cmentarza oraz na osiach widokowych z głównych ciągów komunikacyjnych na kaplicę cmentarza, gdzie dopuszcza się zagospodarowanie zgodne z ustaleniami planu;
- b) zakaz lokalizacji wszelkich napowietrznych sieci i obiektów infrastruktury technicznej wpływających na negatywny wizualny odbiór cmentarza o wartości kulturowej;
- c) projektowanie i realizację nowych elementów zabudowy i wyposażeni miasta dostosowanych do tradycji miejsca;
- d) zakaz lokalizacji wszelkich nośników reklamowych za wyjątkiem słupów ogłoszeniowych.

Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Miasta Węgrowa

1. Mppz miasta Węgrowa w części dotyczącej strefy ekologicznej uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr XXXIV/207/01 z dnia 18 grudnia 2001 r. /Dz.Urz.Woj.Maz. z 2001 r. Nr 281 poz. 7897/, pow. 0,19 ha.
2. Mppz obszaru części działek gruntu oznaczonych numerami 6062/1, 6062/2

położonych w pld.-zach. części miasta Węgrowa Bagnie, przylegających do drogi wojewódzkiej nr 637 i części tej drogi uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr IV/28/03 z dnia 27 stycznia 2003 r. /Dz.Urz.Woj.Maz. z 2003 r. Nr 50 poz. 1326/, pow. 1,78 ha.

3. Mpszp Miasta Węgrowa - Osiedle „Północne” uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr XXXIX/295/2005 z dnia 29 grudnia 2005 r. /Dz.Urz.Woj.Maz. z 2006 r. Nr 58 poz. 1847/, pow. 55,56 ha.
5. Mpszp Miasta Węgrowa – Trzecia nitka rurociągu naftowego „Przyjaźń” wraz z infrastrukturą towarzyszącą uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr XXVIII/223/2005 z dnia 28 kwietnia 2005 r. /Dz.Urz.Woj.Maz. z 2005 r. Nr 157 poz. 4984/, pow. 19,41 ha.
6. Mpszp Miasta Węgrowa – Osiedle „Glinki” uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr XLVIII/298/2010 z dnia 1 kwietnia 2010 r. /Dz.Urz.Woj.Maz. z 2010 r. Nr 142 poz. 3396/, pow. 59,6 ha.
7. Mpszp Miasta Węgrowa terenu Miedzanka uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr XI/53/2011 z dnia 31 sierpnia 2011r. /Dz.Urz. Woj. Maz. z 2011r. Nr 180, poz. 5555/, pow. 32 ha.
8. Mpszp Miasta Węgrowa terenu dworca autobusowego przewozów pasażerskich i działek przyległych uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr XVIII/105/2012 z dnia 26 kwietnia 2012. /Dz.Urz. Woj. Maz. z 2012 r. Poz. 5402/ pow. 2,29 ha
9. Mpszp strefy śródmiejskiej miasta Węgrowa cz. I uchwalony uchwałą Rady Miejskiej Węgrowa Nr XXXI/200/2013 z dnia 27 czerwca 2013 r. /Dz.Urz.Woj.Maz. z 2013 r., poz. 11322/, pow.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

5.2.1. Zarys historii miasta

Węgrów jest jednym z najstarszych miast województwa mazowieckiego. Szybkiemu rozwojowi osady, powstałej w 2 poł. XIV w., sprzyjało graniczne położenie, szybka kolonizacja Podlasia oraz normalizacja stosunków polsko - litewskich w wyniku unii obu państw, przede wszystkim - położenie przy skrzyżowaniu traktów komunikacyjnych i

handlowych łączących Mazowsze z Wielkim Księstwem Litewskim i Gdańsk z południem Rzeczypospolitej.

Pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z 1414 r., dotyczy fundacji kościoła parafialnego. W 1441 r. Węgrów otrzymał prawa miejskie - lokacja na prawie chełmińskim. (ponowna lokacja - na prawie magdeburskim nastąpiła w 1650 r., potwierdzona w 1651 r.) i przyłączony został do Księstwa Mazowieckiego. Niedługo później miasto wróciło pod administrację Wielkiego Księstwa Litewskiego, a od 1569 r. - po włączeniu Podlasia do Korony przynależało administracyjnie do województwa podlaskiego.

Od 1451 r. Węgrów był miastem prywatnym w rękach Stanisława z Ołomuńca, od 1476 r. - Uhrowskich, od 1558 r. - Anny z Radziwiłłów Kiszczyny - zwolenniczki reformacji. Jan Kiszka z Ciechanowca, krajczy litewski, roztoczył opiekę nad arianami, przy istniejącym zborze założył szkołę, szpital i drukarnię ariańską. Węgrów stał się jednym z najważniejszych ośrodków reformacji, gdy osiedlili się tu: Marcin Krowicki, superintendent ariańskich zborów podlaskich oraz Piotr z Goniądza, wybitny dogmatyk arian polskich.

W 1580 r. miasto. posiadało 20 domów w rynku, 148 - w ulicach oraz 115 „chałup nędznych”. Mieszkało w nim między innymi 10 piekarzy, 4 stelmachów, 3 krawców, 2 kowali, 2 kuśnierzy, 2 ślusarzy, 2 rymarzy, miecznik. Miasto było drewniane, poza okazałym kościołem farnym. Dzieliło się na Miasto Stare, Miasto Nowe oraz Miasto Ruskie.

Od 1592 r. miastem władali Radziwiłłowie z kalwińskiej linii na Birzach i Dubinkach. Węgrów nadal był najważniejszym ośrodkiem wyznania ewangelicko - augsburskiego dla Podlasia i Mazowsza. Zbór węgrowski był zborom macierzystym dla protestantów warszawskich. W latach 1630 - 1634 wzniesiono zbór ewangelicki, w 1651 r. przekształcony w ewangelicko - augsburski. W mieście funkcjonowała synagoga, drugą wraz ze szkołą wybudowano w 1690 r. Okres panowania Radziwiłłów to również czas prosperity gospodarczej miasta, związanej z intensyfikacją handlu zbożem i kontaktów Gdańskiem (założenie faktorii kupieckiej). Bogumił Radziwiłł obdarzył mieszczan licznymi przywilejami, nadał miastu herb, nadał prawo magdeburskie potwierdzone po pożarze miasta, sprowadził szkockich sukienników. Przed 1650 r. nadał przywilej dla cudzoziemców, którzy chcieliby osiedlić się w mieście i domy budować. Osada Szkotów rządząca się odrębnymi przywilejami, przetrwała do końca XVIII w. Za ich sprawą nastąpił rozwój sukiennictwa w Węgrowie . Kilku z przybyszów piastowało istotne funkcje administracyjne: Archebald Cambell i Jakub Gordon byli burmistrzami, Marcin Gordon i nieznany z imienia Forsytch -

pastorami. Pamiątką protestanckiej karty historii miasta są dwa kościoły i tzw. „drukarnia ariańska”, zwana również Domem Lipki - ob. siedziba Punktu Informacji Turystycznej oraz Urzędu Stanu Cywilnego.

W 1621 r. miasto liczyło 466 domów (538 właścicieli posesji) w tym 132 posesje należące do rzemieślników. W starej części miasta było wówczas 285 właścicieli posesji, w nowej 62, w ruskiej 78 i w żydowskiej 113. Rzemieślnicy zamieszkiwali wszystkie dzielnice miasta, najmniej było ich w dzielnicy żydowskiej oraz na Ruskim Mieście, które miało charakter rolniczy. Na zach. przedmieściu, nad rzeką, w tyle Starego i Nowego Rynku, znajdowały się ogrody miasta. Niemal każda posesja miała niewielki kawałek ziemi (ok. 1/4 włóki) oraz łąki i ogrody. W mieście działało 11 browarów, 13 kotłów gorzałczanych, 20 kotłów żydowskich oraz 11 młynów (w tym 1 folusz), z czego 2 na rzeczce Miedziance, 6 na Czerwonce, 2 na odnodze Liwca oraz 1 na rzeczce Adzie. Podobna sytuacja była w 1656 r. W układzie przestrzennym miasta istotna była nadal rola tzw. trzech miasteczek: Starego, Nowego i Ruskiego, z czasem przekształconych w ośrodki religijne: katolicki, żydowski i ewangelicko - ariańsko - augsburski. Elementy rosyjskie pozostawały słabo czytelne.

Od 1664 r. właścicielem Węgrowa był podskarbi wielki koronny Jan Kazimierz Krasiński, później jego syn - Jan Dobrogost. Mimo rozsądku ekonomicznego właścicieli i tolerancji religijnej, kolejne klęski spadające na miasto - zniszczenie miasta przez Szwedów w 1703 r. i wojna północna, także następujące po niej prześladowania religijne i w efekcie emigracja protestantów - zahamowały rozwój Węgrowa. Z inicjatywy Krasińskich wzniesiono nowy kościół parafialny - w miejscu zniszczonego w czasie wojny północnej i klasztor franciszkanów reformatów złożony z kościoła i czworobocznego klasztoru z krużgankami i wirydarzem. W k. XIX w. w pld. - zach. pomieszczeniach klasztoru wzniesiono cerkiew prawosławną dla rosyjskich urzędników i wojskowych, zlikwidowaną po II wojnie.

Zespół klasztorny od pld. i zach. otacza mur z bramami wyznaczający granicę posiadłości klasztornych w skład których, oprócz pól uprawnych, wchodziły także stawy rybne, tkalnia, folusz i browar. Murowany budynek browaru z 1829 r. znajduje się na tyłach klasztoru obok budynku dawnej tkalni.

Powołano również parafię księży komunistów (1711 r.), którzy zajęli się szkolnictwem. Szkoła średnia ojców komunistów osiągnęła rozgłos w kraju jako placówka oświatowa. W czasie II wojny korpus główny budynku nadbudowano o jedno piętro - na

potrzeby żandarmerii niemieckiej. Po wojnie mieścił się tu areszt śledczy i posterunek lokalnego UB. Przy wejściu do starej plebanii znajduje się tablica poświęcona żołnierzom podziemia niepodległościowego.

W ciągu następnych dziesięcioleci Węgrów kilkakrotnie zmieniał właścicieli. W 1762 roku odziedziczyła go Franciszka z Krasińskich, księżna kurlandzka. W latach 1782 - 1819 był własnością Ossolińskich, do 1827 r. - gen. Stanisława Klickiego, następnie Łubieńskich - do 1869 roku. Po III rozbiorze Polski Węgrów znalazł się w granicach Austrii. W 1809 r. wszedł w skład Księstwa Warszawskiego. Od 1815 r. - w skład Królestwa Polskiego. W czasie powstania listopadowego przeprawy na Liwcu pod Liwem były miejscem zaciętych walk między wojskiem polskim a korpusem rosyjskim marszałka I. Dybicza. Dnia 03.02.1863 r. pod Węgrowem, miała miejsce największa bitwa powstania. Bohaterstwo kosynierów spod Węgrowa utrwalone zostało w twórczości M. Konopnickiej i C. K. Norwida. Po klęsce powstania, pomimo represji za pomoc udzielaną powstańcom, w tym dokonaniu kasaty obu zakonów, Węgrów podniósł się z upadku gospodarczego. Od 1867 r. był siedzibą powiatu.

Istotną część społeczeństwa stanowiła ludność żydowska. Gmina żydowska prężnie rozwijała się od końca XVI w. W niedługim czasie, obok Tykocina, stała się główną gminą żydowską na Podlasiu. Żydzi węgrowscy mieli swoje przedstawicielstwo w Sejmie Żydów Korony, najwyższym organie samorządu ludności żydowskiej w Rzeczypospolitej. 2 poł. XIX w. to okres największego rozwoju społeczności żydowskiej - w 1897 r. Żydzi stanowili 62% mieszkańców miasta. W latach międzywojennych, mimo kryzysu gospodarczego realizowano program inwestycyjny, m.in.: wybudowano Dom Sportowy im. J. Piłsudskiego, rozbudowano szpital na Klimowiznie, oddano do użytku stadion ze strzelnicą, zbudowano most na Liwcu, Szkołę Powszechną, rozpoczęto realizację nowej zabudowy miasta. W okresie międzywojennym miasto liczyło 13 tys. mieszkańców, w tym 50% stanowili Żydzi. W czasie II wojny światowej hitlerowcy wymordowali ludność żydowską oraz zniszczyli dzielnicę żydowską. Po wydanym rozkazie przystąpienia do akcji "Burza" w Obwodzie Węgrów, przystąpiono do mobilizacji sił odtwarzając III batalion 32. pp z mjr. Z. Maciejewskim "Wolskim" jako dowódcą. Gdy Niemcy przystąpili do podpalania miasta, mjr. Maciejewski rozkazał uderzyć na miasto. Zaskoczony nieprzyjaciół, pod osłoną własnej artylerii, począł uchodzić w kierunku Miedzny. 8 sierpnia 1944 r. miasto zostało wyzwolone.

W czasie okupacji ucierpiały też wspaniałe zabytki, które po wojnie z wielką pieczołowitością odrestaurowano. Miasto do dnia dzisiejszego zachowało nie tylko swój

oryginalny wygląd, ale przede wszystkim niepowtarzalny klimat i nastrój, przez co jest licznie odwiedzane przez turystów.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Do walorów kulturowych zalicza się wszelkie przejawy działalności człowieka (historyczne i współczesne). W Węgrowie zidentyfikowano kilka grup walorów antropogenicznych. Zaliczono do nich przede wszystkim:

1. Układ urbanistyczny miasta.
2. Obiekty sakralne, takie jak: zabytkowe kościoły i kaplice, cmentarze różnych wyznań, kapliczki, figury i krzyże przydrożne.
3. Obiekty architektury świeckiej.
4. Walory kultury ludowej.
5. Zabytki techniki.
6. Zabytki archeologiczne.
7. Wydarzenia (imprezy) kulturalne.
8. Muzea.

Graniczne położenie na niespokojnym terenie, gospodarka miasta oraz działalność podejmowana na przestrzeni wieków przez jego właścicieli i mieszkańców, a także wielokulturowość i wielowyznaniowość społeczeństwa ukształtowały kulturowy krajobraz Węgrowa. W rozplanowaniu przestrzennym Węgrowa czytelna jest różnorodność kulturowa charakterystyczna dla styku dwóch obszarów kulturowych: zachodniego - polskiego oraz wschodniego - rosyjskiego i litewskiego a także wpływy kultur pojawiających się w mieście okresowo. Węgrów lokowany był na prawie chełmińskim i ponownie na prawie magdeburskim. Miasto nie posiadało murów obronnych. Obecny, barokowy układ urbanistyczny jest efektem wielkich fundacji budowlanych w XVIII w., gdy wzniesiono najważniejsze obiekty miasta, niemniej jego rozplanowanie przestrzenne kształtowało się przez wieki. Mimo znacznych zniszczeń zabudowy, zwłaszcza w czasie II wojny światowej, układ przestrzenny Węgrowa ukształtowany w ciągu wieków, przetrwał do chwili obecnej.

Ścisłe centrum Węgrowa - miejsce gdzie przez wieki krzyżowały się główne szlaki handlowe - przekształciło się w Stary Rynek, ob. Rynek Mariacki. Rozległy, prostokątny plac zdominowany jest przez wschodnią pierzeję, którą w całości zajmuje Bazylika Mniejsza z fasadą, poprzedzoną reprezentacyjną bramą flankowaną przez dwie dzwonnice. Przeciwwagę

dla zespołu bazyliki stanowił nieistniejący dzisiaj ratusz, widoczny w tle portretu Jana Dobrogosta Krasińskiego z 1712 r. Jego fundamenty odsłonięto w czasie prac rewaloryzacyjnych na rynku w latach 2007 - 2013. Spośród zniszczonej w czasie wojny zabudowy przyrynkowej ocalały dwa zajazdy: Dom Gdański - siedziba dawnej faktorii handlowej i budynek przy Rynek nr 14. Pozostałe budynki to zwarta, niska zabudowa niewielkich kamienic pochodzących z XIX w. Parterowe i dwukondygnacyjne, nakryte dwuspadowymi dachami, gdzieśgdzie ze skromnym wystrojem elewacji w formie lizen. W większości zrewaloryzowane, mieszczą Urząd Miejski, sklepy, zakłady usługowe i banki.

Katolicka ludność zajmowała wsch. tereny w centrum i na wschodzie miasta. Jan Kazimierz Krasiński zainicjował w mieście politykę kontrreformacji. Kontynuował ją jego syn - Jan Dobrogost, jeden z najbardziej światłych ludzi epoki, mecenas sztuki. W 1675 r. sprowadził do Węgrowa franciszkanów reformatów, ufundował klasztor (ul. Kościuszki). Kontrreformacyjna aktywność franciszkanów spowodowała szereg zatargów religijnych, stała się powodem prześladowań religijnych i opuszczenia Węgrowa przez ewangelików. Zastąpili ich katolicy pod przywództwem franciszkanów oraz sprowadzonych przez Dobrogosta po wojnie północnej (1700 - 1721) księży bartolomitów. Ufundował dla nich kolegium, które po utworzeniu Komisji Edukacji Narodowej uzyskało charakter szkoły ponadwydziałowej (ul. Kościuszki 2). Oddał im pod opiekę odbudowaną po pożarze farę - jedną z najciekawszych artystycznie inicjatyw. Budowę kościoła, wg projektu Tylmana z Gameren, nadzorował architekt Carlo Ceroni i królewski geometra - Jan Reisner. Ściany wnętrza freskami pokrył Michelangelo Palloni. Dzięki takim inicjatywom oraz rozbudowie miasta po zniszczeniach z czasów „potopu” oraz wojny północnej Węgrów stał się miastem reprezentatywnym dla sztuki baroku w Polsce.

Przy głównej ulicy wschodniej części miasta - ul. Kościuszki, znajduje się zespół poreformacki obejmujący kościół, klasztor, browar, tkalnię i otaczający budynki mur. Obok - rozległy park. Dalej na wsch. usytuowany jest cmentarz rzymsko - katolicki, jeden z największych w regionie.

Na pn. - zach. od Starego Rynku od XVI w. usytuowana była dzielnica ariańska, później ewangelicka, zamieszkała przez cudzoziemców. Od wsch. zamknięta ul. Gdańską, od płd. ul. Narutowicza, przy której do końca XVIII w. istniało osiedle Szkotów. Zachowany jest układ pierwotny układ kluczowych ulic dzielnicy w tym archaiczna, zachowana w XIX - wiecznej szacie zwartej drewnianej zabudowy ul. Narutowicza, obsadzona aleją lip. Przy ul.

Narutowicza znajduje się również klasycystyczny kościół parafialny ewangelicko - augsburski (1938 r.) należący do parafii reaktywowanej w 1836 r. oraz plebania wzniesiona 1763 r.

W pn. części dzielnicy znajduje się cmentarz ewangelicko - augsburski założony w 2 poł. XVI w., z drewnianym kościółkiem luteranckim wzniesionym w 1679 r., później użytkowanym jako kaplica cmentarna. Jest miejscem pochówku między innymi szkockich rzemieślników z XVII - XVIII w. Cmentarz i nagrobki wymagają jak najszybszych prac renowacyjnych, w celu powstrzymania ich degradacji i uwydatnienia wartości tego obiektu.

Drewniana zabudowa Węgrowa stanowi jeden z ważniejszych elementów dziedzictwa kulturowego miasta. Budynki skupione są głównie przy ulicach: Kościuszki, Kilińskiego, Narutowicza - w dawnej dzielnicy ewangelickiej. Parterowe, przy ul. Narutowicza - w zwartej zabudowie, rozłokowane są kalenicowo, z kilkoma przykładami ustawienia szczytowego. Najczęściej stosowana jest konstrukcja wieńcowa na podwalinie i murowanym cokole oraz drewniany szalunek elewacji z dekoracyjnym, drewnianym fryzem w zwieńczeniu fasad. Dachy dwuspadowe lub naczółkowe, w kilku budynkach facjatki i ganki, po bokach wielopodziałowych okien - okiennice. Spotyka się też nad oknami rzeźbione w drewnie dekoracyjne nadokienniki.

Dzielnica żydowska, istniejąca od XVI w. usytuowana była przy obecnych ulicach Piłsudskiego, Nowej i nie zachowanej do dziś ul. Koziej. W okresie międzywojennym istniały tu dwie synagogi: tzw. Kazimierzowska (XVII w.) i Główna (XIX w.), szkoła religijna i łaźnia rytualna. Dalej na pld. - wsch. (przy ob. ulicach Bohaterów Warszawy, Przemysłowej i Berka Joselewicza) znajdował się cmentarz żydowski, który służył również jako miejsce pochówku Żydów warszawskich do czasu powstania kirkutu na Bródnie. W czasie II wojny światowej cmentarz stał się miejscem egzekucji dokonywanych przez Niemców, zaś dzielnica uległa całkowitemu zniszczeniu.

Po wojnie na terenie nekropolii wzniesiono budynki Państwowego Ośrodka Maszynowego i Zespołu Szkół Zawodowych. Pamięci pomordowanych Żydów poświęcono pomnik - lapidarium przy ul. Berka Joselewicza. Lokalizacja lapidarium w obecnej strefie przemysłowej sprawia, że obiekt jest odizolowany od głównej części miasta, zaś sposób zagospodarowania terenu wokół lapidarium obniża jego atrakcyjność turystyczną.

Przy ul. Zwycięstwa zachował się drewniany budynek z oszkloną werandą, dom ostatniego rabina węgrowskiego Jakowa Mendla Morgensterna, zamordowanego w 1939 r. W

2012 r. powstał projekt przebudowy budynku w celu utworzenia Muzeum Kultury Żydowskiej, który czeka na realizację.

Przy wjeździe do Węgrowa od strony Warszawy, obok skrzyżowania ulic Piłsudskiego i Stadionowej znajduje się krzyż upamiętniający kościół św. Barbary spalony przez Szwedów w 1703 r. w czasie wojny północnej. Krzyż wykuty z granitu ufundowali w 1900 r. Feliks i Paulina Ruszkiewiczowie. Jedyne źródło o kościele to akt nadania ziemi przez Jana Kostewicza w 1509 r. Kościół św. Barbary odegrał ważną rolę w okresie, kiedy węgrowscy protestanci zajęli katolicką farę w rynku w 1568 r. Aż do jej zwrotu w 1630r. musiał pełnić funkcję kościoła parafialnego dla katolików z Węgrowa i okolic.

Ważnym elementem krajobrazu kulturowego miasta są także zabytki techniki, które są świadectwem szeroko pojętej kultury technicznej. Są one ważne dla historii techniki i przemysłu. Do tej licznej grupy zabytków zalicza się obiekty związane z działalnością produkcyjną. Na terenie miasta Węgrów do zabytków techniki można zaliczyć:

- ludwisarnię przy ul. Ludwisarskiej 14, której historia sięga poł. XIX w.;
- dawna kuźnia rodziny Skwierczyńskich przy ul. Kowalskiej 2. Powstała w pocz. 80 - tych lat XIX w. z inicjatywy Napoleona Świerczyńskiego. Początkowo zajmowała się kuciem koni, wyrobem lemieszów i pługów oraz okuć do dzwonów. Potem rozwinęła się w zakład ślusarsko - kowalski. W 1991 r. zakład przejęli synowie, działalność w zakresie kowalstwa artystycznego, konstrukcji dachowych, schodów prowadzona jest do dziś;
- przy skrzyżowaniu alei Lipowej z ul. Kowalską (z zachowaną nawierzchnią brukową), znajduje stylowa pompa warszawskiej firmy Troetzer & Co z przełomu XIX/ XX w.;
- przy ul. Barbasiewicza 1, murowany młyn, datowany na 1 ćw. XX w.;
- przy zespole dworskim przy ul. Kościuszki, drewniany młyn motorowy, z przełomu XIX/ XX w.

Okolice Węgrowa penetrowane były przez archeologów od k. XIX w. Drugi etap poszukiwań wiąże się z okresem międzywojennym. Do 1989 r. z terenu miasta Węgrowa znanych było 19 stanowisk, pochodzących z różnych okresów pradziejów. Spośród dokonanych znalezisk najliczniej reprezentowane były zabytki z epoki brązu i okresu wpływów rzymskich. Do cenniejszych znalezisk zaliczyć należy zabytki paleolityczne i mezolityczne, także dwa skarby monet, jeden z okresu wpływów rzymskich, a drugi z XVII wieku.

W trakcie przeprowadzonych badań powierzchniowych, wiosną 1989 r. (w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski), dokonano odkrycia 22 nowych obiektów. Stwierdzono, że grupują się one wzdłuż Liwca i jego dopływów. Zwrócono uwagę na duże nagromadzenie stanowisk wiążących się z kulturą łużycką i kulturą przeworską. Są to na ogół obiekty dużych rozmiarów, i z dużą ilością materiału ceramicznego. Jednak brak charakterystycznych fragmentów naczyń i znaczne rozdrobnienie ceramiki utrudnia precyzyjne określenie jej chronologii. Szczególnie cennym odkryciem okazało się ujawnienie śladów ciałopalnego cmentarzyska z IV - V okresu epoki brązu (stanowisko nr 24). Zaobserwowano, że na tym stanowisku występują materiały kultury trzcinieckiej i kultury łużyckiej. Jest to więc pierwszy obiekt tego typu rozpoznany na obszarze Mazowsza wsch. Z tego powodu zasługiwał on na opiekę konserwatorską i wytypowanie go w pierwszej kolejności do badań wykopaliskowych.

Na terenie miasta Węgrowa, znajduje się 49 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Węgrowski Ośrodek Kultury organizuje kulturalne, promujące miasto w regionie i na arenie międzynarodowej. W Ośrodku działają liczne koła zainteresowań, takie jak: ognisko muzyczne, zespoły taneczne, grupy plastyczne, Dziecięcy Zespół Ludowy, Zespół Ludowy „Węgrowianie”, Węgrowa Szkoła Musicalowa, Miejsko-Powiatowa Orkiestra Dęta, Klub Seniora „Miła Przystań”, Dyskusyjny Klub Filmowy, Węgrowski Uniwersytet Trzeciego Wieku oraz wiele innych. W Węgrowskim Ośrodku Kultury mieści się również Kino „KONGRES”. WOK dysponuje salą widowiskową z 280 miejscami siedzącymi, 2 miejscami dla osób niepełnosprawnych, salą wystawową, salą wykładową oraz salą baletową. Zakres działalności dotyczy tradycji i obrzędowości terenów historycznego Podlasia: wspieranie regionalnych twórców ludowych, propagowanie ludowych tradycji i kultury w formie corocznych konkursów, kiermaszy, wystaw, czy warsztatów artystycznych, kultywujących regionalne tradycje jak: wycinanka z opłatka i tkactwo dwuosnowowe. Projekty o zasięgu regionalnym to Mazowieckie Święto Chleba. O szerszym zasięgu: impreza plenerowa z okazji Dni Węgrowa. Efektywna działalność Ośrodka opiera się w dużej mierze na współpracy z lokalną społecznością, placówkami oświatowymi, Samorządem Miasta

Węgrowa, Samorządem Powiatu Węgrowskiego, Samorządem Wojewódzkim, instytucjami kultury, organizacjami młodzieżowymi, stowarzyszeniami oraz mediami.

Towarzystwo Miłośników Ziemi Węgrowskiej od wielu lat współpracując z Samorządem Miasta Węgrowa prowadzi działalność oraz realizuje zadania z zakresu turystyki, ochrony zabytków oraz organizuje życie kulturalne na terenie miasta Węgrowa. Towarzystwo w ciągu ostatnich lat z powodzeniem realizowało zadania publiczne w obszarze zadań statutowych. Towarzystwo popularyzuje wiedzę o regionie, organizuje wystawy, konkursy, sesje popularno-naukowe, chroni przed zniszczeniem i rozproszeniem dokumenty z przeszłości i teraźniejszości Ziemi Węgrowskiej. Towarzystwo w Węgrowie z wielkim powodzeniem prowadzi Punk Informacji Turystycznej, służy pomocą przede wszystkim turystom odwiedzającym Węgrów. Punkt oferuje takie usługi jak kompleksowa informacja o mieście i regionie, usługi przewodnickie, obsługa turystów, sprzedaż wydawnictw i pamiątek z Węgrowa oraz dystrybucja materiałów promocyjnych miasta i regionu Mazowsza. Działania Towarzystwa Miłośników Ziemi Węgrowskiej mają na celu promocję turystyki oraz ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego w następujących dziedzinach: działalność turystyczna, działalność konserwatorska oraz restauratorska przy zabytkach, archiwalna i biblioteczna; utrwalanie i ochrona dziedzictwa kulturowego.

Tkackie tradycje Węgrowa po II wojnie światowej kontynuowała Podlaska Spółdzielnia Pracy Rękodziela Ludowego i Artystycznego „Cepelia”. Jej założycielką była Zofia Tomerle, znawczyni sztuki ludowej, przedwojenna instruktorka wiejska. Zainspirowana urodą oryginalnych tkanin węgrowskich opanowała technikę tkactwa dwuosnowowego i oryginalne wzory, które wdrażała w założonej spółdzielni przy pomocy utalentowanych uczennic. Jej dzieło kontynuowała siostra zakonna Dominika Bujnowska. Dwuosnowówka była techniką prekursorską, szybko jednak zyskała popularność. Brązowe tkaniny w jasne geometryczne wzory stały się znakiem rozpoznawczym węgrowskiego tkactwa.

W Miejskiej Bibliotece Publicznej znajduje się Muzeum Tkaniny Podlaskiej, gdzie zgromadzono eksponaty po byłej „Cepelii” w Węgrowie. Między innymi wycinanki z opłatka Czesławy Rowickiej i tkaniny dwuosnowowe Dominiki Bujnowskiej. Na współcześnie prowadzonych warsztatach Małgorzata Peplowska uczy wycinania w opłatku, robienia kwiatów z bibuły i palm wielkanocnych. W Muzeum znajduje się krosno, służące do pokazów tkactwa dwuosnowowego. Jest tu galeria ze stałą i zmienną ekspozycją. W części

zmiennej prezentowane są prace artystów zarówno regionalnych jak i krajowych. Do ekspozycji stałych należą:

- wystawa gobelinów, prac wytworzonych przez pracownice byłej Spółdzielni Rękodzieła Ludowego Cepelia. Gobeliny zdobią wszystkie pomieszczenia biblioteczne;
- wystawa grafik i akwareli Kazimierza Wiszniewskiego, sławnego grafika, który mieszkał w Węgrowie w latach 30. XX w. - czytelnia prasy;
- wystawa „Ślady tożsamości Węgrowa” - eksponaty archeologiczne, które zostały wydobyte podczas prac w ramach rewitalizacji węgrowskiego rynku;
- wystawa i warsztaty tkaniny regionalnej, która zawiera tkaniny dwuosnowowe wykonane przez artystki: D. Bujnowska, H. Fijołek, M. Peplowska, ozdoby okolicznościowe z opłatka - Cz. Rowickiej. Przy wystawie funkcjonują warsztaty tkackie i osoby chętne mogą nauczyć się tej sztuki;
- przy oddziale dla dzieci funkcjonuje „Magiczny gabinet”, który prezentuje zbiory kolekcjonerskie z motywem mistrza Twardowskiego, różnego rodzaju rzeźby, obrazy, karty pocztowe itp.

W najbliższym czasie planowane jest utworzenie w Węgrowie Muzeum Kultury Żydowskiej, zlokalizowanego w Domu Rabina przy ul. Zwycięstwa. Dom Rabina jest jednym z nielicznych zachowanych w pełni budynków drewnianych będących materialną pamiątką kultury Żydowskiej miasta. Prace projektowe przy istniejącym obiekcie będą miały na celu pełne odtworzenie zabytkowej formy drewnianego domu mieszczańskiego z jego wszystkimi detalami architektonicznymi. Celowe jest pełne zachowanie dawnego układu wnętrz z ich wykończeniem materiałowym, jednoczesnym dostosowaniem ich możliwości wprowadzenia ekspozycji wystawowej związanej z kulturą dominującej liczebnie przed wojną grupy mieszkańców miasta. W zakresie realizowanych działań jest:

- Stworzenie projektu zagospodarowania dawnego Domu Rabina do nowych funkcji.
- Przebudowa i rozbudowa budynku ze zmianą sposobu użytkowania.
- Prace zabezpieczające, prace konserwatorskie i adaptacyjne w obrębie budynku.

Miasto Węgrów szczyci się niezwykłą "Ekspozycją Muzealną „Węgrów - miasto wielu kultur i religii”, która została utworzona w podziemiach klasztoru poreformackiego, przy ul. Kościuszki. Ekspozycja powstała dzięki zaangażowaniu wielu osób i instytucji. Pomysł stworzenia takiego miejsca w podziemiach klasztoru zrodził się w 2012 roku. Jego inicjatorką była ówczesna dyrektor Sokołowskiego Ośrodka Kultury Maria Koc. Scenariusz

wystawy został opracowany przez zespół historyków: Michała Gochnę, Radosława Jóźwiaka, Romana Postka, dra Grzegorza Ryżewskiego, dra Marka Sobisza, przy ocenie teologicznej ks. dra Romualda Koska.

Na wystawie znalazły się dokumenty, eksponaty i reprodukcje z: Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Wilnie; Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie; Archiwum Ojców Reformatów w Krakowie; Muzeum Zbrojownia na Zamku w Liwie; Österreichisches Staatsarchiv; Archiwum Główne Akt Dawnych; Archiwum Diecezjalnego w Drohiczyń; Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk; Archiwum Państwowego w Lublinie; Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk; Biblioteki Narodowej; Muzeum Narodowego; Zamku Królewskiego w Warszawie; Muzeum Pałacu Króla Jana III Sobieskiego w Warszawie; Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu; Herzog Anton Ulrich Museum w Brunshwiku, Niemcy; Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie; Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie; Muzeum Romantyzmu w Opinogórze; Biblioteki Czartoryskich w Krakowie; Bibliotheque Nationale de France (Miejska Biblioteka Publiczna) oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej w Węgrowie. Wielką życzliwość i pomoc przy tworzeniu ekspozycji okazała Synagoga im. Nożyków w Warszawie, Parafia Prawosławna w Siedlcach oraz w Warszawie, a także Parafia Ewangelicko-Augsburska w Węgrowie. Projekt aranżacji wnętrz wykonała pracownia architektoniczna „Plasma Project” z Krakowa. Zestawy multimedialne zostały przygotowane przez Group AV z Warszawy. Koordynatorem całego projektu był dr Marek Sobisz.

Ekspozycja Muzealna „Węgrów miasto wielu kultur i religii” składa się z kilku stref: 1. Wprowadzenie do historii Węgrowa; 2. Katolicy; 3. Judaizm; 4. Prawosławie; 5. Protestantyzm i Szkoci; 6. Epilog.

Ekspozycja Muzealna „Węgrów miasto wielu kultur i religii” jest opowieścią o ciekawej historii miasteczka Węgrów. Jest zaproszeniem do odbycia podróży w czasie, aby poprzez poszczególne strefy poznać bogatą przeszłość miasta, a także kultury-religie, które na przestrzeni minionych pięciu wieków współistniały obok siebie. Węgrów jest doskonałym przykładem zgodnego spotkania się różnorodności i budowania relacji międzyludzkich opartych na poszanowaniu odmienności. Wystawa może być niezwykle inspiracją do budowania relacji we współczesnej rzeczywistości, która charakteryzuje się multikulturalizmem i wymusza na nas konieczność otwarcia na poznawanie innych kultur i

religii bez konieczności wyzbywania się własnej, a przy okazji również budowania zdrowych relacji międzykulturowych.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 19 obiektów zabytkowych z terenu miasta Węgrowa, ujętych w 17 decyzjach Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykaz zabytków ujętych w rejestrze zabytków został przedstawiony w tabeli nr 1.

Tabela nr 1

Wykaz obiektów z terenu miasta Węgrowa wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego			
Lp.	Obiekt i adres	Materiał i datowanie	Nr i data rejestru
1	"Dom Gdański", ul. Rynek Mariacki 11	Mur., 1 poł. XVIII w.	A-30/176 z 13.12.1958 r.
2	Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Rynek Mariacki	Mur., XVI w., przebudowa 1703 - 1706	A-44/230 z 18.11.1959 r.
3	Dwie dzwonnice w zespole bazyliki Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Rynek Mariacki	Mur., pocz. XVIII w.	A-44/230 z 18.11.1959 r.
4	Brama w zespole bazyliki Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Rynek Mariacki	Mur., pocz. XVIII w., rekonstr. 1946 - 1947 r.	A-44/230 z 18.11.1959 r.
5	Ogrodzenie z bramką w zespole bazyliki Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Rynek Mariacki	Mur., pocz. XVIII w.	A-44/230 z 18.11.1959 r.
6	Kościół parafialny, ewangelicko - augsburski pw. Św. Trójcy, ul. Narutowicza 20	Mur., 1836 - 1838 r.	A-45/ 231 z 18.11.1959 r.
7	Plebania w zespole kościoła paraf. ewangelicko - augsburskiego Św. Trójcy, ul. Narutowicza 20	Mur., 1763 r., przebud. l. 60-XX w.	A-45/ 231 z 18.11.1959 r.

8	Kościół św. Antoniego z Padwy i św. Piotra z Alkantary w zespole klasztornym reformatorów, ul. Kościuszki 27/29	Mur., 1693 - 1706 r.	A-78/410 z 19.03.1962 r.
9	Klasztor w zespole klasztornym reformatorów, ul. Kościuszki 27	Mur., 1693 - 1715 r.	A-78/410 z 19.03.1962 r.
10	Ogrodzenie z bramami w zespole klasztornym reformatorów, ul. Kościuszki 27	Mur., pocz. XVIII w.	A-78/410 z 19.03.1962 r.
11	Klasztor i kolegium Księży Komunistów, ul. Kościelna 2	Mur., 1 poł. XVIII w., przebud. 2 poł. XIX w.	A-145/630 z 04.04.1962 r.
12	Zajazd, ul. Rynek Mariacki 14	Mur., 1 poł. XVIII w., przebud. 2 poł. XIX w.	A-146/631 z 04.04.1962 r.
13	Kaplica na cmentarzu ewangelicko - augsburskim, ul. Ewangelicka	1679 r. restaur. 1980 - 1982 r.	A-147/632 z 04.04.1962 r.
14	Plebania w zespole bazyliki Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Strażacka 3	Mur., ok. 1900 r.	A-354 z 31.12.1983 r.
15	„Dom Lipki”, ul. Gdańska 2	Mur., k. XVIII w., przebud. XIX w., rekonstr. 1984 - 1987 r.	A-355 z 31.12.1983 r.
16	Budynki tkalni i browaru, ul. Kowalska 5	Mur., 1 poł. XIX w.	A-1309 z 2015 r.
17	Mogiła powstańców styczniowych poległych w bitwie pod Węgrowem wraz z pomnikiem	Kamień, 1917 r.	Decyzja nr 792/2015 z dnia 21 sierpnia 2015 r.

5.3.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków ruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 90 obiektów zabytkowych z terenu miasta Węgrowa, ujętych w 13 decyzjach WKZ.

Wykaz obiektów ujętych w rejestrze zabytków ruchomych został przedstawiony w tabeli nr 2.

Tabela nr 2

Wykaz obiektów z terenu miasta Węgrowa wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa mazowieckiego.				
Lp	Obiekt i czas powstania	Miejsce przechowywania	Nr rej. zab.	Data wpisu
1	Sześć nagrobków, XIX/IX w.	Cmentarz parafialny przy ul. Kościuszki	B -171	07.11.1985 r.

2	Trzydzieści sześć obiektów z wyposażenia, XVIII - XIX w.	Kościół pw. św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego z Padwy, ul. Kościuszki 27	B -194	28.12.1994 r.
3	Chrzcielnica, XIX w.	Kościół ewangelicko - augsburski, ul. Narutowicza	B - 62	31.03.2005 r.
4	Kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena XVIII/XIX w.	Ul. Kościuszki 107	B - 63	12.04.2005 r.
5	Organy, pocz. XIX w.	Kościół ewangelicko - augsburski, ul. Narutowicza	B - 87	21.12.2005 r.
6	Trzy nagrobki, XVII/XVIII w.	Cmentarz ewangelicko - augsburski, ul. Ewangelicka	B - 88	21.12.2005 r.
7	Obraz "Chrystus modlący się w ogrodzie Getsemane", pocz. XIX w.	Kościół ewangelicko - augsburski, ul. Narutowicza	B - 89	21.12.2005 r.
8	Dwa nagrobki, XIX w.	Cmentarz parafialny przy ul. Kościuszki	B - 141	25.09.2007 r.
9	Osiemnaście nagrobków, XIX/XX w.	Cmentarz parafialny przy ul. Kościuszki	B - 227	11.01.2010 r.
10	Dziewięć fresków, pocz. XVIII w.	Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Rynek Mariacki	B-235	27.04.2010 r.
11	Siedem nagrobków, XIX w.	Cmentarz ewangelicko - augsburski, ul. Ewangelicka	B - 1392/2017	02.11.2017
12	Sarkofag Jana Dobrogosta Krasieńskiego, pocz. XVIII w.	Kościół pw. św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego z Padwy, ul. Kościuszki 27	B - 458	09.01.2019 r.
13	Cztery obrazy z ołtarzy bocznych, XVIII w.	Kościół pw. św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego z Padwy, ul. Kościuszki 27	B - 475	13.02.2019

5.3.3. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa mazowieckiego nie figurują obiekty z terenu miasta Węgrowa.

5.3.4. Obiekty uznane za pomniki historii i parki kulturowe

Na terenie miasta Węgrowa nie figurują obiekty uznane jako pomniki historii, a także nie został utworzony park kulturowy.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.

W mieście Węgrowie Burmistrz prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta Węgrowa, została opracowana w 2010 r. i przyjęta Zarządzeniem nr 524/2010 Burmistrza Miasta dnia 10 grudnia 2010 r.

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2018 r. poz. 2067). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017r., w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2018 r. poz. 2067) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474), istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o Warunkach Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nie jest zbiorem zamkniętym. Podlega ona weryfikacji i aktualizacji, niektóre obiekty są z niej wyłączone, jak również wytypowane nowe w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków do niej włączane.

5.5. Obiekty wpisane do rejestru pomników przyrody

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupienia o szczególnej wartości naukowej, kulturalnej, historyczno – pamiątkowej i krajobrazowej oraz odznaczają się indywidualnymi cechami wyróżniającymi je wśród innych tworów.

W rejestrze pomników przyrody województwa mazowieckiego znajduje się jeden obiekt występujący na terenie miasta Węgrów.

Wykaz pomników przyrody ujętych w rejestrze został przedstawiony w tabeli nr 3.

Tabela nr 3

Wykaz pomników przyrody z terenu miasta Węgrowa					
Lp.	Akt prawny obowiązujący i data publikacji	Lokalizacja	Obiekt poddany ochronie	Obwód w poziomie	Obwód w pionie
1.	Rozporządzenie Nr 8 Wojewody Mazowieckiego z dnia 02 marca 2009 r. w sprawie pomników przyrody położonych na terenie powiatu węgrowskiego (DUWM.2009.36.862) 2009.03.18.	Gościniec Niepodległości, po stronie zachodniej.	Głaz narzutowy - granitowy.	675 cm	565 cm

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta

Miasto Węgrów charakteryzuje się dość dużym bogactwem obiektów sakralnych różnego typu, z których większość jest wpisana do rejestru zabytków. Są to przede wszystkim: zabytkowe kościoły i kaplice, cmentarze różnych wyznań, a także kapliczki wraz z figurami i krzyżami przydrożnymi. Na obszarze miasta można odnaleźć historyczne obiekty rzymsko - katolickie, ewangelicko - augsburskie oraz żydowskie, co wpływa znacznie na atrakcyjność turystyczną omawianego terenu.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne, stanowią kolejną grupę walorów sakralnych występujących w Węgrowie. Są one bezpośrednio związane są z historią miasta, jak również wykazują cechy regionalnej architektury, w tym przypadku pogranicza Mazowsza i Podlasia oraz stanowią istotne uzupełnienie krajobrazu kulturowego miasta.

Do najcenniejszych obiektów zabytkowych, znajdujących się na terenie Węgrowa należą.:

Zespół kościoła farnego, obecnie parafialnego, pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Rynek Mariacki w Węgrowie

Datowanie: 1703 r. - 1 poł. XVIII w.

Zespół obejmuje kościół - bazylikę, cmentarz przykościelny z ogrodzeniem, trójdzielną bramą główną (pocz. XVIII w., rekonstrukcja 1946 - 1947), bramką pld. z hermami na licu (1 poł. XVIII w.) i dwie dzwonnice murowane w narożach ogrodzenia.

Założenie przestrzenne tego kościoła wraz z otaczającymi go obiektami zwane jest założeniem dwuwieżowo - przestrzennym. Należy ono do niezwykle interesujących rozwiązań architektoniczno - przestrzennych. Charakterystyczną cechą tego założenia jest bezpośrednie, regularne i osiowe powiązanie kościoła z wnętrzem rynku. Bryła kościoła wraz z dwoma symetrycznie usytuowanymi w narożach cmentarza wieżowymi dzwonniami, zajmuje całą krótszą pierzeję rynku. Monumentalny kościół, będący głównym akcentem architektonicznym, wytycza główną oś kompozycyjną założenia i podporządkowując sobie dwie dzwonnice z bramą między nimi, wiąże się w jednolitą kompozycję przestrzenną podlegającą barokowym zasadom kierunkowości, dośrodkowości i kulminacji. Rozwiązanie węgrowskie, jako pierwsze na Podlasiu, stało się wzorcem dla podobnych założeń przestrzennych, z upodobaniem realizowanych na terenie Mazowsza i Podlasia.

Bazylika pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Rynek Mariacki w Węgrowie

Fot. nr 1. Bazylika pw. Wniebowzięcia NMP, ul. Rynek Mariacki w Węgrowie

Datowanie: lata 1703 - 1706 r.

Pierwszy, drewniany kościół powstał w 1414 r. z fundacji Piotra Pilika (Pilikowica). W 1558 r. wzniesiono z fundacji Kisków. Kościół murowany, przekazany zborowi kalwińskiemu. W latach 1565 - 1592 przekazany braciom polskim, do 1630 r. - ponownie w rękach ewangelików, potem katolicki. W 1703 r. spalony podczas wojny północnej. Obecny wzniesiony z inicjatywy Jana Dobrogosta Krasieńskiego, barokowy z wykorzystaniem murów gotyckiej świątyni (wieżyczki wtopione w nową fasadę). Wzniesiony przez Carlo Ceroniego i Jana Reisnera, zapewne wg proj. Tylmana z Gamenen. Konsekrowany w 1711 r. Zbombardowany w 1939 r., po wojnie odrestaurowany. 24 grudnia 1992 r. podniesiony do rangi kolegiaty diecezji drohiczyńskiej. 28 lutego 1996 r. ustanowiony sanktuarium maryjnym na prawie diecezjalnym. 4 kwietnia 1997 r. podniesiony do rangi bazyliki mniejszej.

Kościół orientowany, trójnawowy, trójprzęsłowy z prosto zamkniętym dwuprzęsłowym prezbiterium, kruchtą pod chórem muzycznym i dwiema okrągłymi wieżyczkami w narożach fasady. Sklepienie kolebkowo - krzyżowe na parach gurtów,

wydzielone bogato profilowanym gzymsem wspartym na pilastrach toskańskich nałożonych na lica filarów międzynawowych.

Fasada kościoła jest przykładem dążenia działaczy kontreformacji, którzy starali się narzucać elewacjom kościelnym, nie tylko okazałość i dominację nad otoczeniem, ale i odpowiedni program ikonograficzny. Od końca XVI wieku powszechnie wymagano umieszczania na elewacji co najmniej dwóch figur świętych: patronów parafii i kościoła. Wypełniając zalecany program ikonograficzny, umieszczone zostały na zwieńczeniu dwa kamienne posągi: Świętego Piotra i Świętego Pawła, które wyszły prawdopodobnie z warsztatu rzeźbiarskiego Andrzeja Schlutera.

Wnętrze kościoła udekorowane zostało malowidłami, wykonanymi w latach 1707 - 1708 przez najwybitniejszego na ziemiach polskich freskanta doby baroku - Michała Anioła Palloniego. Artysta skomponował dziewięć iluzyjnie malowanych ołtarzy, o wysokich wartościach estetycznych. Tematyka przedstawień zawiera program potrydencki i antyprotestancki, zadanie poszczególnych scen było przekazywanie prawd wiary katolickiej, negowanych przez protestantów. W nawie bocznej, po lewej stronie, przechowywany jest osiemnastowieczny obraz „Taniec śmierci”, będący kopią obrazu z krakowskiego kościoła Bernardynów, jednego z najgłośniejszych przedstawień tego rodzaju. Dużą reprezentacyjnością odznaczają się dwa imponujących rozmiarów portrety majestatyczne z 1711 r., których autorstwo przypisywane jest M. A. Polloniemu. Jeden z przedstawieniem biskupa Aleksandra Wyhowskiego, konsekrata świątyni, drugi-fundatora Jana Bonawentury Krasińskiego. Płótna te należą do reprezentatywnych przedstawień tego typu w skali kraju.

W bazylice przechowywane jest tzw. Lustro Twardowskiego. Jest jednym z najcenniejszych, a z całą pewnością najslawniejszych zabytków w kościele farnym, przyciąga nie tylko turystów z Polski, ale i z zagranicy. W nim to przecież za sprawą magicznych sztuczek wywołał Twardowski ducha królowej Barbary Radziwiłłówny. Płyta zwierciadła wykonana z kruchego białego metalu, w skład którego wchodzi srebro, cynk, cyna, miedź, posiada wymiary 560 mm x 465 mm, przeciętna grubość 8 mm, waży ok. 17 kg. Na ciemnych ramach zwierciadła zachował się dobrze czytelny napis: „LUSERAT HOC SPECULUM MAGIC AS TVARDOVIUS ARIES LUSUS ATISTE DEI VERSUS IN OBSEQUIUM EST”, co w dowolnym tłumaczeniu znaczy: „Twardowski tym zwierciadłem zabawiał był wykonując magiczne sztuki, lecz bawienie to zostało zamienione na służbę Bożą”. W

wyposażeniu ponadto ołtarze, ambona, prospekt organowy, marmurowa chrzcielnica, kropielnice i stalle z XVIII w. W zakrystii - zespół 20 portretów sarmackich z XVIII w.

Stan zachowania obiektu - dobry.

Zespół kościelno - klasztorny, poreformacki, ul. Kościuszki w Węgrowie

Kościół z ogrodzonym murem cmentarzem, klasztor (lata 1693 - 1715), budynki browaru i tkalni oraz otaczające je mury sięgają 1672 r. Kościół projektował prawdopodobnie Tylman z Gameren, a ozdobił freskami Michał Anioł Palloni: "Chrystus i jawnogrzeźnica", "Zaślubiny Matki Boskiej ze św. Józefem"; "Apoteoza św. Antoniego" i "Śmierć św. Piotra z Alkantary" - ulokowano je na sklepieniach kaplic. Adoracja Trójcy Świętej przez zbawionych - na plafonie jest ostatnim dziełem włoskiego mistrza zmarłego w 1712 r.

Kościół parafialny pw. św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego Padewskiego, poreformacki, ul. Kościuszki 29 w Węgrowie

Fot. nr 2. Kościół parafialny pw. św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego Padewskiego, poreformacki, ul. Kościuszki 29 w Węgrowie

Datowanie: lata 1693 - 1706

Pierwotny kościół i klasztor reformatów fundowany w 1668 r., początkowo zbudowano z drewna. Barokowy kościół murowany wg projektu Tylmana z Gameren, zrealizowanego przez Carlo Ceroniego. W rękach reformatów pozostawał do kasaty zakonu w 1864 r.,

Później własność parafii rzymsko - katolickiej. Restaurowany między innymi w latach 1790, 1824. Założony na rzucie prostokąta z nawą ujętą w pary niskich i wąskich kaplic. Sklepienia nawy i prezbiterium kolebkowo - krzyżowe, na gurtach spływających na tokańskie pilastry. Transept w kwadratowym przęśle środkowym nakryty kopułą na pendentywach, w ramionach - półkopuły. Kaplice boczne przykryte kopułami eliptycznymi. Fasada kościoła umieszczona na wysokim cokole, ujęta w pary pilastrów tokańskich, które połączone są spływami z niższymi częściami bocznymi. W rozwiązaniu fasady istnieje duże podobieństwo do kościoła Kapucynów w Warszawie, jak i do kościoła farnego w Węgrowie. Schemat kompozycyjny fasady kościoła Kapucynów warszawskich oparty jest na wzorcu kościoła s. Francesca Romana i Gesu e Maria w Rzymie. Stanowią go pary przewysmuklonych pilastrów tokańskich w wielkim porządku na wysokich osobnych piedestałach dźwigające trójkątne zwieńczenie poprzedzone prostym belkowaniem. Pozostałe płaszczyzny węgrowskiej fasady rozwiązano posługując się podziałem ramowo - płycinowym, niespotykanym w tej formie w kościele Kapucynów ani w fasadzie kościoła farnego w Węgrowie.

Kościół reformatów dał początek wielu późniejszym świątyniom tego zgromadzenia. Jego układ w dużej mierze zapożyczony został z małopolskich świątyń karmelitów bosych. Kościoły te, jak np.: kościół Karmelitów bosych w Krakowie, posiadają takie same elementy, jak świątynia węgrowska: krótka dwuprzęsłowa nawa z dwoma parami kaplic, transept ze ślepą kopułą na przecięciu z nawą oraz proste zamknięte prezbiterium z pomieszczeniem i korytarzem po jego bokach. Do rozwiązania specyficznie reformatorskiego należy włączenie do przestrzeni kościoła chóru zakonnego, umieszczonego nad zakrystią, za wielkim ołtarzem.

Nowatorskim rozwiązaniem było również dobudowanie do prezbiterium kaplicy grobowej fundatora z jego wspinałym nagrobkiem umieszczonym nad drzwiami od strony transeptu. Kaplica ta dała początek, datującym się głównie na wiek XVIII, reformackim kaplicom grobowym. Nagrobek fundatora Jana Bonawentury Krasińskiego, datowany na lata 1701-1703, został wykonany przez gdańskiego ludwisarza, Michała Wittwercka oraz znakomitego Złotnika gdańskiego, Andrzeja Mackensena Młodszego. Ewenementem, nie mającym sobie równych w innych świątyniach i to nie tylko reformackich, jest rozwiązanie, jakie zastosowano przy chórze organowym, gdzie zamiast podpór łuki chóru posiadają zakończenia w formie podwieszonych wisiorów.

Sklepienia kościoła zostały pokryte w latach 1706-1711 polichromiami autorstwa Michała Anioła Palloniego. Głównym przedstawieniem jest scena „Kościoła Triumfującego”

w kopule nad skrzyżowaniem nawy z transeptem. Do ważniejszych malowideł należą ponadto sceny na kopułkach kaplic bocznych: „Zaślubiny N.P. Marii z Józefem”, „Uczta u Szymona”, „Śmierć św. Piotra z Alkantary”, „Apoteoza św. Antoniego Padewskiego”. Iluzjonistyczne freski, jakie pokrywają wnętrze kościoła, obok malowideł wileńskich, należą do najlepszych dzieł artysty. Przedstawienie „Kościoła Triumfującego” w kopule centralnej jest dziełem o najwyższym poziomie, można mówić o uzyskanych tu efektach iluzjonistycznych w pełnym tego słowa znaczeniu. Szczególnej rangi nabiera to dzieło poprzez fakt, iż jest jedynym zachowanym malowidłem kopułowym tego wspaniałego malarza. Freski z kościoła poreformackiego stały się wzorem dla naszych innych artystów, jak Józefa Rossi'ego czy Adama Swach - wykonawcy podobnych kompozycji w małej kopule kościoła w Łądzie (1730) i w kościele w Owińskach (1730).

Na szczególną uwagę zasługuje również ołtarz główny, dzieło Tylmana z Gameren, z rzeźbą centralną, wykonaną przez Andrzeja Schlutera (1660 - 1714).

Stan zachowania obiektu – dobry.

Klasztor i kolegium Księży Komunistów, ul. Kościelna 2 w Węgrowie

Fot. nr 3. Kolegium Księży Komunistów, ul. Kościelna 2 w Węgrowie

Datowanie: lata 1708 - 1712

Budynek kolegium oo. Bartolomitów (zwanych inaczej Bartoszami lub komunistami) - późnobarokowy, miejscami gruntownie przebudowany. Zachowała się jedna z 4 wież, zwieńczona barokowym hełmem.

Bartolomici sprowadzeni do Węgrowa ok. 1708 r. osiedlili się prawdopodobnie w starym budynku plebanii. Po kilku latach wybudowali własne założenie klasztorne. We wnętrzu mieściły się sale biblioteczne, wykładowe, gospodarcze i 35 pokoi dla seminarzystów. W 1833 r. - kasata klasztoru. Opuszczone budynki remontowano w 2 poł. XIX w. i w znacznej partii przebudowano po II wojnie światowej na potrzeby urzędów i instytucji miejskich. Oryginalną sylwetkę zachowała jedna z narożnych wież o zróżnicowanej artykulacji ścian. Po wojnie znajdowały się tu więzienie i katownia Urzędu Bezpieczeństwa. Obecnie budynek ponownie jest własnością kościoła. Mieści się w nim, między innymi Caritas działający przy parafii Wniebowzięcia NMP.

Stan zachowania obiektu - zły.

Cmentarz rzymskokatolicki, ul. Kościuszki w Węgrowie

Fot. nr 4. Fragment cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego.

Datowanie: 1797 r.

W centralnym punkcie cmentarza znajduje się neoromańska kaplica pw. Przemienienia Pańskiego i Matki Boskiej Szkaplerznej, wzniesiona jako kaplica grobowa

rodziny Łubieńskich w 1893 r., wg projektu Kazimierza Zajączkowskiego. W kaplicy znajduje się kopia obrazu Matki Bożej Śnieżnej. Oryginał znajduje się w Bazylice Matki Bożej Większej w Rzymie. Na terenie cmentarza znajdują się nagrobki o dużym znaczeniu historycznym, m.in. nagrobki zasłużonych mieszkańców Węgrowa:

- Henryk Wangrat - inicjator, współzałożyciel i pierwszy naczelnik Ochotniczej Straży Pożarnej w Węgrowie (1898 r.), działacz społeczno-kulturalny, współorganizator teatru amatorskiego, reżyser sztuk teatralnych, z których dochód przeznaczał na zakup sprzętu pożarniczego, budowę remizy i potrzeby miejskiego przedszkola.
- Karol Szamota - lekarz medycyny, działacz ludowy i oświatowy, założyciel gimnazjum. Jedna z ulic miasta nosi jego imię.

Ponadto znajduje się tu mogiła zbiorowa żołnierzy poległych w wojnie 1920 r., usytuowana za wejściem głównym po lewej stronie alei. Ogródzona betonowymi słupkami połączonymi łańcuchem. Z tyłu ściana, do której umocowano tablicę z napisem: Tu spoczywają nieznani żołnierze polscy wojny 1920 r. polegli na polu chwały. Liczba pochowanych żołnierzy jest nieznana. W pierwszej dekadzie sierpnia 1920 r. w rejonie Węgrowa walczyły oddziały 15 dywizji piechoty.

Kościół cmentarny na cmentarzu rzymskokatolickim, ul. Kościuszki w Węgrowie

Fot. nr 5. Kaplica cmentarna na cmentarzu rzymskokatolickim, ul. Kościuszki w Węgrowie

Datowanie: 1893 r.

Fundowana przez hr. Stanisława Łubieńskiego, wystawiona dzięki staraniom ks. St. Broniszewskiego. Konsekrowana w 1893 r. przez biskupa lubelskiego F. Jaczewskiego. Reprezentuje styl neoromański. Kaplica murowana z cegły, założona na planie prostokąta, jednonawowa z węższym prezbiterium zakończonym pięciokątnie. Fasada zwieńczona oktogonálną wieżą. Elewacje oszkarpowane, rozczłonkowane wysokimi arkadowymi blendami z biforiami i tondem w świetle, zwieńczone fryzem arkadkowym.

Stan zachowania obiektu - dobry.

Kościół ewangelicko - augsburski pw. Świętej Trójcy, ul. Narutowicza.

Fot. nr 6. Kościół ewangelicko - augsburski pw. Świętej Trójcy, ul. Narutowicza w Węgrowie

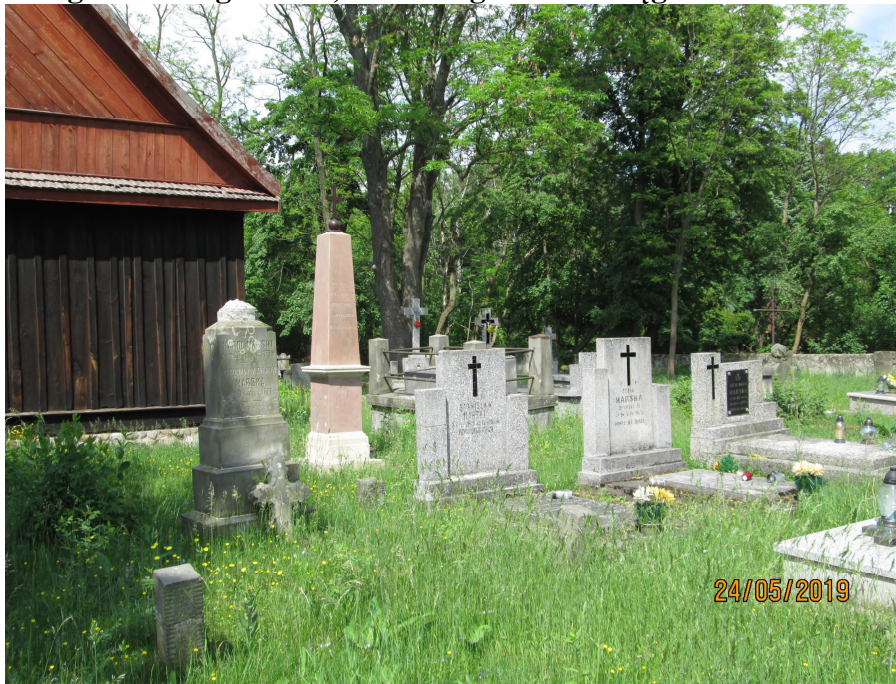
Datowanie: 1837 r.

Kościół ewangelicko - augsburski murowany - klasycystyczny, wzniesiony w 1841 r. staraniem pastora Karola Tetfejlera. W jego pobliżu znajduje się dawna plebania z 1763 r., wzniesiona, z inicjatywy Tepperra bankiera Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Stan zachowania obiektu - dobry.

Cmentarz ewangelicko- augsburski, ul. Ewangelicka w Węgrowie

Fot. nr 7. Cmentarz ewangelicko - augsburski, ul. Ewangelicka w Węgrowie

Datowanie: 2 poł. XVI w.

W centralnym miejscu cmentarza stoi oryginalny, drewniany kościółek z 1679 r., wybudowany, jak głosi legenda, w ciągu jednej doby. Cmentarz jest niewielki, ale i niezwykle. Niezwykłość tego cmentarzyska, polega przede wszystkim na tym, że jest jedynym tego rodzaju obiektem w środkowej Polsce, gdzie pod gołym niebem zachowały się nagrobki Szkotów z XVII w. z inskrypcjami pisanymi nie w języku angielskim, niemieckim czy łacińskim, lecz właśnie po polsku. Warto dodać, iż datowane na koniec XVII i pocz. XVIII wieku płyty nagrobne, należą do najstarszych w kraju ewangelickich obiektów sepulkralnych. Prawdopodobnie został tu pochowany Piotr z Goniądza, słynny uczony, dogmatyk arian polskich (zm. ok. 15 października 1573 r. podczas epidemii w Węgrowie).

Na cmentarzu zachowały się piaskowcowe płyty nagrobne Szkotów:

- Burmistrza Archebalda Campbella z 1692 r.
- Anny Henderson z domu Liddell (1696 r.) z wizerunkiem trupiej czaszki i symbolami Vanitas - klepsydrą i świecą,
- czworga dzieci Jakuba Hueysa i Elżbiety z domu Campbell,
- Rodziny Hueys: Archebalda, Heleny, Jakuba i Aleksandra, z 1700 r.,

Do nagrobków o wielkim znaczeniu historycznym należy m. in. dziewiętnastowieczny obelisk powstańca z 1863 r., Edwarda Marskiego, nauczyciela protestanckiego, który poległ 3 lutego 1863 r. w bitwie pod Węgrowem.

Stan zachowania obiektu - niezadowolający.

Kościół ewangelicki, kaplica cmentarna, ul. Ewangelicka w Węgrowie

Fot. nr 8. Kościół ewangelicki, kaplica cmentarna, ul. Ewangelicka w Węgrowie

Datowanie: 1679 r.

Kościół ewangelicko - augsburski drewniany zbudowany z modrzewia, na miejscu świątyni podpalonej w 1678 r. przez miejscowych reformatów. Drewniany, o konstrukcji zrębowej, oszalowany, kryty gontem. Na dachu sygnaturka. Kościół jednoprzestrzenny na planie prostokąta. Wnętrze jednoprzestrzenne. Wyposażenie - stół ołtarzowy, prosty, drewniany i ławki drewniane.

Stan zachowania obiektu - dobry.

Cmentarz żydowski, ul. Bohaterów Warszawy w Węgrowie - lapidarium

Fot. nr 9. Lapidarium na cmentarzu żydowskim, ul. Berka Joselewicza w Węgrowie.

Datowanie: poł. XVIII w., lapidarium - 1982 r.

Z dawnego cmentarza zachowało się około 400 nagrobków, z których najstarszy pochodzi z 1789 r. Współcześnie wzniesiono pomnik odsłonięty w 40 rocznicę likwidacji getta w Węgrowie - jako wyraz pamięci społeczeństwa Węgrowa o ludności żydowskiej.

Zbudowany z ok. 400 nagrobków: kamieni nagrobnych i macew z dawnego cmentarza. Jego centralny akcent stanowią tablice mojżeszowe Dziesięciorga Przykazań z napisem w języku polskim i hebrajskim „nie zabijaj”.

Stan zachowania - niezadowolający.

Zajazd - Dom Gdański, obecnie Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Rynek Mariacki 11 w Węgrowie

Fot. nr 10. Zajazd - Dom Gdański, ob. Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Rynek Mariacki 11 w Węgrowie

Datowanie: 1 poł. XVIII w.

Budynek pierwotnie służył jako faktoria kupców gdańskich i dom zajezdny posiadający na zapleczu duży dziedziniec. Ok. 1910 r. zamurowano sień przejazdową na osi budynku, we wnętrzu wydzielono mieszkania i aptekę. W 1930 r. rozpoczęto prace remontowo - konserwatorskie, łączące się ze zmianą funkcji - obecnie Miejska Biblioteka

Publiczna. Dom Gdański usytuowany jest przy rynku miejskim. Murowany budynek utrzymany w duchu późnobarokowym, przykryty mansardowym dachem, dwutraktowy z sienią na osi. W fasadzie rozczłonkowanej pilastrami - dwukondygnacyjny ryzalit z wysokim, barokowym szczytem. Zajazd był odwiedzany przez najznamienitszych gości, m.in. w osobie samego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Stan zachowania obiektu - dobry.

Dawny zajazd, ul. Rynek Mariacki 14 w Węgrowie

Fot. nr 11. Dawny zajazd, ul. Rynek Mariacki 14 w Węgrowie

Datowanie: XVIII w.

Wybudowany jako zajazd budynek o cechach późnobarokowych. Pierwotny mansardowy dach zamieniono na dwuspadowy, zamurowano bramę na osi fasady. Budynek jednokondygnacyjny, z ryzalitem i facjatą na osi fasady oraz obszernym oknem zamkniętym odcinkiem łuku - w miejscu bramy. Elewacje zmodernizowane.

Stan zachowania obiektu - dobry.

Dom, tzw. Dom Lipki (Drukarnia Ariańska), ul. Gdańska 2 w Węgrowie

Fot. nr 12. Tzw. Dom Lipki (Drukarnia Ariańska), ul. Gdańska 2 w Węgrowie
Datowanie: prawdopodobnie k. XVIII w.

Późnorenesansowy dom, utożsamiany z drukarnią. Obecna budowla (Urząd Stanu Cywilnego) zrekonstruowana od podstaw przez Polskie Pracownie Konserwacji Zabytków. Jednokondygnacyjny budynek na rzucie prostokąta, nakryty wysokim, namiotowym dachem. Wewnątrz dwutraktowy. Elewacje pozbawione podziałów, zwieńczone gzymsem.

Stan zachowania obiektu - dobry.

Pomnik Powstańców Styczniowych, ul. Gościniec Niepodległości w Węgrowie

Fot. nr 13. Pomnik Powstańców Styczniowych, ul. Gościniec Niepodległości w Węgrowie.

W 1917 r. na mogile umieszczono głaz narzutowy i wyryto na nim napis: Bohaterom 1863 r. na prochach waszych z pól polskich kamienia wznoszą przez pamięć wdzięczne pokolenia 1917 r.

Pod koniec stycznia 1863 r., w Węgrowie, doszło do koncentracji oddziałów powstańczych. Osiągnęły one liczebność ok. 3,5 tys. ludzi, a dowództwo nad nimi objęli: Władysław Jabłonowski i Józef Matliński. W dniach 1 - 3 lutego doszło do walk z wojskami rosyjskimi. Główna bitwa odbyła się 3 lutego 1863 r., kiedy Węgrów zaatakowała kolumna płk Georgija Papaafanasopuła. W czasie bitwy miał miejsce atak kosynierów na rosyjskie armaty. Powstańcy nie dali się rozbić, a ich główne siły zdołały oderwać się od wojsk rosyjskich. W bitwie poległo 150 - 200 powstańców. Poległych pochowano w kilku zbiorowych i pojedynczych mogiłach na polu bitwy. Ciała wielu mieszkańców Węgrowa i okolic zostały zabrane przez rodziny i pogrzebane na miejscowych cmentarzach. Jeden z takich grobów - powstańca Edwarda Marskiego - zachował się na cmentarzu ewangelickim.

W ubiegłym roku otoczenie pomnika odpowiednio zagospodarowano. Urządzono parkingi z nawierzchnią brukową z dużych kamieni polnych. Ustawiono osiem stylowo zaaranżowanych plansz, zadaszonych czterospadowym daszkiem pokrytym gontami. Plansze te przedstawiają: 1. "Uzbrojenie powstańców". 2. "Wojsko rosyjskie podczas powstania styczniowego". 3. "Geneza bitwy. Dowódcy". 4. "Bitwa". 5. "Po bitwie". 6. "Bitwa pod Węgrowem 3.II.1863". 7. "Echa bitwy - Polskie Termopile". 8. "Budowa pomnika na grobie Powstańców".

Odlewnia Dzwonów Braci Kruszewskich, ul. Ludwisarska 14 w Węgrowie

Nietypową działalnością zajmuje się rodzina Kruszewskich w Węgrowie, prowadząca zakład ludwisarski - jeden z dwóch w Polsce. Historia zakładu sięga poł. XIX w., kiedy odlewnię dzwonów w Węgrowie założył Antoni Włodkowski. Przyuczył do zawodu Jakuba Kruszewskiego, który po śmierci mistrza, w 1920 r. zbudował własną odlewnię, którą do dziś prowadzą jego spadkobiercy przy ul. Ludwisarskiej 14. Produkcja odbywa się wg dawnej technologii. Przy użyciu szablonu budowana jest forma z cegieł i gliny: najpierw rdzeń - część wewnętrzna dzwonu, a po jego wypaleniu - „dzwon fałszywy”. Na jego powierzchnię nanoszone są ornamenty i litery z wosku, po czym forma pokryta zostaje gruntem - warstwą gliny, w której odbijają się elementy wystroju dzwonu. Po wysuszeniu przygotowuje się kolejne części formy - płaszcz i koronę, następnie zbroi drutem. Przygotowanie do odlewu polega na wyjęciu „fałszywego dzwonu”, zestawieniu formy zewnętrznej z odbitymi literami

i ornamentem na rdzeniu i wysuszeniu. Ustawia się ją w dole poniżej pieca, zakopuje w ziemi i wykopuje korytarze, którymi z pieca spłynie roztopiony spiż. Po trzech dniach wkopuje się dzwon z ziemi, usuwa zbrojenie i odbija glinę. Kolejną fazą jest oczyszczenie dzwonu z gliny, nadlewów, szlifowanie, a na końcu polerowanie i malowanie. Później - wykonanie oprawy, czyli zwieszenie dzwonu oraz serca, które odkuwane jest w żelazie. Współcześnie najsłynniejszym dziełem Kruszewskich są wykonane w 1973 r. dzwony dla Zamku Królewskiego w Warszawie.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnych aspektach. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia. Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr4), skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w Węgrowie. Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego Programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony

zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo Węgrowa tworzy bowiem jego kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat małego miasta.

Tabela nr 4

Analiza SWOT

<i>Mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Miasta Węgrowa</i>	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Niski stopień zanieczyszczenia środowiska. • Krajobraz kulturowy i przyrodniczy doliny rzeki Liwiec. • Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej rowerowej, kajakowej, konnej. • Opracowanie propozycji szlaków turystycznych na terenie miasta w publikacjach turystycznych. • Niezwykle bogata i ciekawa historia miasta. • Znaczna ilość cennych historycznie i architektonicznie obiektów zabytkowych. • Różnorodność zabytków i miejsc o charakterze historycznym, które stanowią bogate źródło dziedzictwa kulturowego dla regionu. • Ekspozowanie zabytków o znacznej wartości w wydawnictwach promocyjnych. • Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające nakłady finansowe na ochronę dziedzictwa kulturowego. • Niewłaściwe lub brak oznakowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. • Niedostateczna liczba publikacji na temat dziedzictwa kulturowego miasta. • Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami. • Zły stan zachowania zabytków techniki. • Ekstensywna i przypadkowa zabudowa centrum miasta (budynek usługowo - handlowy w narożniku rynku) • Duży koszt rewaloryzacji zabytków i brak środków finansowania tego rodzaju zadań. • Niska świadomość społeczna dotycząca zabytków techniki i wartości dziedzictwa przemysłowego oraz zły stan zabytków techniki. • Niewystarczająca promocja oraz edukacja

<p>części terenów Węgrowa z wyznaczonymi strefami ochrony konserwatorskiej.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aktualizowana gminna ewidencja zabytków. • Bogaty i cenny zasób zabytków ruchomych. • Działalność Towarzystw i Stowarzyszeń podejmujących działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego • Wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji i regionalizmu. • Rosnące zainteresowanie właścicieli zabytków w kwestii ochrony zabytków. • Funkcjonowanie Punktu Informacji Turystycznej. • Współpraca z mediami lokalnymi i krajowymi. • Dostęp samorządu do funduszy Unii Europejskiej oraz tanich i długoterminowych kredytów. • Akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych miasta. • Bogata oferta imprez kulturalnych i sportowych. • Aktywność i przychylność władz samorządowych oraz silna promocja miasta jako ośrodka turystycznego. 	<p>dotycząca walorów dziedzictwa kulturowego (brak zajęć w placówkach oświatowych oraz opracowań poświęconych wyłącznie zabytkom).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brak lub niska wiedza o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymywania obiektów zabytkowych. • Stosunkowo niewielka dbałość o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Położenie na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostateczne środki na ochronę i renowację zabytkowych obiektów.

<ul style="list-style-type: none"> • Czyste naturalne środowisko przyrodnicze. • Korzystne warunki dla rozwoju turystyki ze względu na walory przyrodnicze i zasób wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. • Rosnące zapotrzebowanie na turystykę na obszarach położonych niedaleko aglomeracji warszawskiej. • Oznakowanie szlaków i tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych. • Prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja w Internecie. • Uwzględnienie potrzeb ochrony zabytków w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta. • Systematyczna aktualizacja dokumentów na poziomie miasta. • Wypracowanie i promocja wzorców architektonicznych nawiązujących do lokalnej tradycji budowlanej. • Rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego (konserwacja nagrobków przez Towarzystwo Miłośników Ziemi Węgrowskiej). • Finansowanie ochrony dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem różnych źródeł (międzynarodowych, państwowych, samorządowych, prywatnych). 	<ul style="list-style-type: none"> • Braki w edukacji kulturowej oraz niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych. • Ekspansja inwestycyjna w historyczny układ urbanistyczny miasta. • Brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków. • Nieprzemyślane umieszczanie nośników reklamowych i urządzeń technicznych uniemożliwiających właściwą ekspozycję obiektów zabytkowych. • Zagrożenia powodujące zmiany w zabytkowym rozplanowaniu miasta. • Brak środków finansowych na infrastrukturę. • Trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami . • Pogarszający się stan techniczny zabytków spowodowany opuszczeniem lub niewłaściwym użytkowaniem • Nieprzemyślane umieszczanie nośników reklamowych i urządzeń technicznych uniemożliwiających właściwą ekspozycję obiektów zabytkowych. • Traktowanie konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego jako problemu konfliktogenego i ograniczającego swobodę dysponowania własnością prywatną.
---	---

· Aktywny udział stowarzyszeń i instytucji kultury w należyтым zachowaniu dziedzictwa miasta.	
---	--

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety w zakresie opieki nad zabytkami Miasta Węgrowa

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron miasta w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, określono następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej
2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego miasta.
3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta w oparciu o dziedzictwo kulturowe oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze

7.2. Kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych. Jako kierunki działań realizacji Programu opieki nad zabytkami Miasta Węgrowa w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.
2. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym.
3. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
4. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.
5. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
6. Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu.
7. Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i rekreacji.
8. Rozwijanie systemu informacji turystycznej.

Priorytet I:

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

Tabela 5

Kierunki działania	Zadania
Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków.	<ul style="list-style-type: none"> Włączanie nowych obiektów do gminnej ewidencji zabytków w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Prowadzenie monitoringu i weryfikacji (w tym wyłączanie) obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych). Dokumentowanie obiektów planowanych do wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków wymaganymi kartami. <p>Wykonanie kart zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta.</p>
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym miasta.	<ul style="list-style-type: none"> Rozszerzenie informacji o zabytkach miasta w Internecie. Utworzenie miejskiego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego opartego o stronę internetową.
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych miasta.	<ul style="list-style-type: none"> Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizację zajęć na temat zabytków, ich roli oraz wartości z punktu widzenia historii i współczesności celem kształtowania regionalnej tożsamości kulturowej. Organizowanie konferencji i sesji poświęconych dziedzictwu kulturowemu miasta Organizowanie imprez plenerowych promujących zabytki położone na terenie miasta.

	<ul style="list-style-type: none"> · Rozwijanie działalności wystawienniczej powiązanej z zabytkami miasta i ich historią. · Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych. · Aktualizacja internetowej bazy danych o obiektach posiadających wartość zabytkową znajdujących się na terenie miasta. · Wykorzystanie imprez masowych organizowanych w mieście oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego.
--	---

Priorytet II:

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego miasta.

Tabela 6

Kierunki działania	Zadania
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> · Przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, dążenie do włączania w ich ustalenia problematyki z dziedziny ochrony dziedzictwa kulturowego. · Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji, studiów historyczno-urbanistycznych, katalogów typu zabudowy regionalnej w realizacji zagospodarowania przestrzennego miasta (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego) · Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną ustaloną w planach zagospodarowania przestrzennego. · Wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie obiektów do rejestru zabytków.

	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych przy obiektach o znacznych wartościach kulturowych.
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków. • Wykonywanie prac remontowych przy obiektach zabytkowych. • Dokonywanie zmian sposobu użytkowania lub adaptacji nie użytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji. • Rewaloryzacji obszarów i obiektów zabytkowych. • Przeprowadzanie kontroli obiektów zabytkowych z udziałem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod kątem oceny stanu zachowania. • Przeprowadzanie kontroli obiektów zabytkowych z udziałem Straży Pożarnej, pod kątem zabezpieczenia przeciwpożarowego. • Przeprowadzanie kontroli obiektów zabytkowych z udziałem Policji, pod kątem zabezpieczenia przeciw włamaniom. • Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom). • Prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytkach ruchomych, tj. stanowiących wyposażenie wnętrz oraz kapliczkach, pomnikach i nagrobkach.

Priorytet III:

Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowego oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze

Tabela 7

Kierunki działania	Zadania
Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu	<ul style="list-style-type: none"> • Nawiązywanie i utrzymywanie współpracy z organizacjami turystycznymi, w celu stworzenia wspólnej oferty turystycznej. • Podejmowanie współpracy z władzami powiatu i województwa w celu włączenia oferty turystycznej miasta w system o większym zasięgu. • Kontynuowanie współpracy z mediami w celu przekazu szerokiemu gronu odbiorców informacji dotyczących walorów kulturowych i przyrodniczych miasta. • Wykorzystanie obiektów zabytkowych jako scenerii spektakli, koncertów i widowisk typu światło i dźwięk. • Udział w targach turystycznych.
Poprawa jakości infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki i rekreacji	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie korzystnych warunków dla działalności prywatnych inwestorów branży hotelarsko-gastronomicznej oraz turystycznej. • Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych. • Dbanie o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych. • Oznakowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązującymi tabliczkami. • Iluminacja najcenniejszych zabytków. • Wspieranie działalności gospodarstw agroturystycznych. • Tworzenie zaplecza turystycznego miejscowości (pensjonaty, zajazdy, bary, restauracje, kawiarnie).

Rozwijanie systemu informacji turystycznej	<ul style="list-style-type: none"> • Uzupełnienie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dot. najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie miasta. • Kontynuacja wsparcia organizacji i stowarzyszeń w opracowaniu i publikacji materiałów dotyczących historii i zabytków miasta. • Kontynuacja działalności wydawniczej, tj., opracowanie folderów, informatorów, kalendarzy i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego miasta.
--	---

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

W celu realizacji niniejszego Programu opieki nad zabytkami Miasta Węgrowa, wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów:

1) instrumentów prawnych, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Węgrowa z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie w oparciu o przepisy:

- Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067.)
- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 672, ze zm.)
- Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016, poz. 778, ze zm.)
- Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2015 r., poz. 1651 ze zm.)
- Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2016 poz. 2147)
- Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2255)

- Ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r. (Dz. U. 2018 poz. 1983).
- Aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- Wnioskowania o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością miasta.
- Dokumentów wydawanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wynikających z przepisów ustawowych.

2) instrumentów finansowych, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Węgrowa zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym (Dz. U. 2016, poz. 617) zwalniającej od podatku rolnego: grunty wpisane do rejestru zabytków, pod warunkiem ich zagospodarowania i utrzymania zgodnie z przepisami o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (Art. 12, ust.1, pkt.11);
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. 2016, poz. 716) zwalniającej z podatku od nieruchomości: budynki i grunty wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r., poz. 2067);
- korzystanie z przepisów ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadku i darowizn (Dz. U. z 2015 r., poz. 86) ustalającej: zwolnione od podatku jest nabycie spadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, jeżeli nabywca jest zaliczany do I lub II grupy spadkowej oraz zabezpiecza je i konserwuje zgodnie z obowiązującymi przepisami. Zwolnienie od podatku przysługuje też w przypadku nabycia spadku zabytków ruchomych i kolekcji wpisanych do rejestru zabytków;
- udzielania dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy zabytkach;
- rozważenie wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane właściwym utrzymywaniem tych obiektów;
- finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta;

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje i subwencje;
- rozważenie uchwalania dotacji dla właścicieli i posiadaczy obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków na realizację prac remontowo-konserwatorskich;
- korzystanie z formy współpracy między podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym, w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP), poprzez dzielenie ryzyka, wspólne korzystanie ze specjalistycznej wiedzy sektora prywatnego lub dodatkowego źródła kapitału. Zastosowanie formuły PPP umożliwia podział kosztów i ryzyka pomiędzy partnera publicznego i prywatnego, ułatwia realizację spraw administracyjno-proceduralnych. Dzięki szerszej ofercie zwrotnych instrumentów finansowych (m.in. pożyczek, poręczeń) będzie można wesprzeć więcej projektów realizowanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa.

Nadal finansowane będą inwestycje w ochronę środowiska i energetykę, także projekty m.in. z dziedziny kultury, zatrudnienia, edukacji czy przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. Wsparcie otrzymają projekty związane z kompleksową rewitalizacją (w tym rewitalizacją społeczną), ekologicznym transportem, gospodarką niskoemisyjną.

3) instrumentów koordynacji, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Węgrowa z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich i powiatowych strategiach, programach ochrony środowiska;
- realizację realizacja projektów i programów miasta, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury miasta, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpracę z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego;
- prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych;

- współpraca z organizacjami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- współpracę z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Siedlcach w odniesieniu do wszelkich działań podejmowanych przez samorząd gminy Siedlce dotyczących zagadnień z zakresu szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego istniejącego na obszarze miasta.

4) instrumentów społecznych, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Węgrowa z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- działania edukacyjne promocyjne;
- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- konsultacje społeczne;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

5) instrumentów kontrolnych, dzięki którym realizacja zadań przez Burmistrza Miasta Węgrowa z zakresu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez:

- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji programu;
- bieżącą aktualizację gminnej ewidencji zabytków;
- monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu opieki nad zabytkami oraz aktualizacja programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania.

9. Zasady oceny realizacji Programu opieki nad zabytkami miasta Węgrowa

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 r. poz. 2067), Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Miasta. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

W celu efektywnego monitorowania przyjęto wskaźniki służące ocenie wdrażania Programu opieki nad zabytkami miasta Węgrowa.

Priorytet I: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

- Ilość obiektów włączonych do gminnej ewidencji zabytków
- Ilość zweryfikowanych kart adresowych gminnej ewidencji zabytków.
- Ilość wykonanych kart ewidencyjnych dla obiektów planowanych do wyłączenia z gminnej ewidencji zabytków.
- Ilość wykonanych kart ewidencyjnych zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- Ilość wniosków o wpisanie obiektów z terenu miasta do rejestru zabytków.
- Ilość zajęć w przedszkolach i szkołach przeprowadzonych na temat zabytków.
- Ilość konferencji i sesji poświęconych dziedzictwu kulturowemu miasta.
- Ilość konkursów i wystaw poświęconych zabytkom i historii miasta.
- Ilość obiektów zaktualizowanych w internetowej bazie danych.
- Ilość imprez organizowanych w mieście oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego.

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego miasta.

- Poziom określony procentowo objęcia wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
- Ilość zapisów w dokumentach planistycznych odnośnie zagospodarowania przestrzennego.

- Wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez miasto.
- Ilość obiektów poddanych odbudowie, rewaloryzacji lub konserwacji.
- Ilość obiektów w których dokonano zmian adaptacyjnych do nowych funkcji.
- Ilość obiektów, w których przeprowadzono kontrolę pod kątem oceny stanu zachowania.
- Ilość obiektów, w których przeprowadzono kontrolę pod kątem zabezpieczenia przeciwpożarowego.
- Ilość obiektów, w których przeprowadzono kontrolę pod kątem zabezpieczenia przeciw włamaniom.
- Ilość obiektów, w których założono instalacje zabezpieczające przed pożarem i kradzieżą.
- Ilość obiektów poddanych odbudowie, rewaloryzacji lub konserwacji.
- Ilość obiektów stanowiących wyposażenie wnętrz oraz kapliczek, pomnikach i nagrobkach poddanych konserwacji.

Priorytet III: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze

- Ilość audycji radiowo-telewizyjnych i materiałów prasowych popularyzujących dziedzictwo kulturowe.
- Ilość spektakli, koncertów i widowisk typu światło i dźwięk wykorzystujących zabytki.
- Ilość udziałów w targach turystycznych.
- Ilość obiektów w otoczeniu których stworzono odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej oraz zastosowano odpowiednie podświetlenie.
- Ilość obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oznakowanych obowiązującymi tabliczkami.
- Ilość przewodników, folderów, kalendarzy i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego miasta.

10. Źródła finansowania realizacji Programu

Zasady finansowania opieki nad zabytkami, zostały określone w zapisach art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W zakresie

sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Zgodnie z zapisem art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna będąca posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Natomiast właściciele zabytków nie wpisanych do rejestru mogą skorzystać z dotacji np. na remonty czy prace konserwatorskie w ramach funduszy lub programów związanych z obecną funkcją budynków i miejsc, realizując projekty bezpośrednio nie związane z ochroną zabytków. Dotyczy to głównie placówek oświatowych (szkoły, przedszkola, biblioteki) lub związanych z turystyką i ulokowanych w obiektach zabytkowych. Środki przeznaczone na ochronę zabytków pochodzić mogą z budżetów jednostek samorządów terytorialnych, środków prywatnych, budżetu państwa lub funduszy europejskich.

O dofinansowanie prac obiektów zabytkowych położonych na terenie miasta Węgrowa można ubiegać się z następujących źródeł:

Źródła krajowe:

- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona Zabytków ((Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Wspieranie działań muzealnych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Kultura ludowa i tradycja (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)

- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Ochrona zabytków archeologicznych (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Dziedzictwo kulturowe – Miejsca Pamięci Narodowej (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Kultura Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mkidn.gov.pl)
- Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mwzkz.pl)
- Dotacje Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.pl)
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.wfosigw.pl)
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Fundusz Kościelny (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://mswia.gov.pl/pl/wyznania-i-mniejszosci/fundusz-koscielny>)
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów, obsługiwany przez Bank Gospodarstwa Krajowego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mir.gov.pl i www.bgk.com.pl) oraz <https://www.bgk.pl/osoby-fizyczne/fundusz-termomodernizacji-i-remontow/>.
- Dotacje powiatowe. Dotacje powiatu węgrowskiego udzielane są na podstawie uchwały nr XXXII/291/2014 Rady Powiatu Węgrowskiego z dnia 26 marca 2014 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na terenie powiatu węgrowskiego. (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: powiatwegrowski.pl)

- Dotacje miejskie. Dotacje miasta Węgrowa udzielana są na podstawie przyjętej uchwały Nr XXXVI/232/2009 Rady Miejskiej Węgrowa z dnia 24 kwietnia 2009 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Źródła zagraniczne:

- Źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.mazovia.eu oraz <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl>)
- Program INTERREG Europa 2014 - 2020 (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.ewt.gov.pl)
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: <https://www.pois.gov.pl> oraz www.nfosigw.gov.pl)
- Program Polska Cyfrowa (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.polskacyfrowa.gov.pl oraz www.funduszeuropejskie.gov.pl)

- Źródła poza unijne:

- Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (Informacja dostępna jest na stronie internetowej: www.eog.gov.pl)

11. Realizacja i finansowanie przez miasto Węgrów zadań z zakresu ochrony zabytków

Miasto Węgrów jako właściciel obiektów zabytków jest ustawowo zobowiązany do opieki nad tymi obiektami: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych miasto Węgrów powinno dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i cała przestrzeń publiczna, wpływały pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcały do dłuższych pobytów.

W budżecie miasta Węgrów co roku zabezpieczane są środki, które przeznaczane są na dotacje, na podstawie przyjętej uchwały Nr XXXVI/232/2009 Rady Miejskiej Węgrowa z dnia 24 kwietnia 2009 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Kompletne wnioski o dotację należy składać w terminach każdorazowo

wyznaczanych i ogłaszanych przez Burmistrza Miasta Węgrowa w Biuletynie Informacji Publicznej oraz na tablicy ogłoszeń Urzędu Miasta. O udzielenie dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku może się ubiegać każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, a także podmiot, który do tego zabytku posiada tytuł prawny wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu.

Uchwała określa:

- 1) warunki ubiegania się o dotację na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, nie stanowiącym własności Miasta;
- 2) rodzaj danych i informacji, które należy zawrzeć we wniosku o dotację;
- 3) tryb postępowania z wnioskiem o udzielenie dotacji;
- 4) postanowienia, jakie winna zawierać umowa o udzielenie dotacji;
- 5) zasady rozliczania, kontroli i zwrotu dotacji;
- 6) sposób ewidencjonowania i upowszechniania informacji o udzielonych dotacjach.

Z budżetu Miasta Węgrowa mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac lub robót budowlanych przy zabytku ruchomym lub nieruchomym, jeżeli zabytek ten łącznie spełnia następujące kryteria:

- 1) jest wpisany do rejestru zabytków;
- 2) znajduje się na stałe na obszarze Miasta Węgrowa;
- 3) posiada istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe;
- 4) jest dostępny publicznie.

Dotacja na prace lub roboty budowlane przy zabytku może finansować nakłady obejmujące:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie

niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Miasto będzie wspierało finansowo prace konserwatorskie i remonty zabytków również w latach obowiązywania Programu opieki nad zabytkami miasta Węgrowa na lata 2019 - 2022. Kwoty na dofinansowanie ochrony dziedzictwa kulturowego są określane corocznie. Dąży się do tego, aby finansowe wsparcie miasta w latach 2019 - 2022 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac).

Innym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie miasta w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną miasta Węgrów.

Zadania Programu opieki nad zabytkami miasta Węgrowa, mogą być także realizowane przez instytucje kultury podległe miastu lub funkcjonujące na jego terenie (np.: Straż Pożarną, Policję, domy kultury, biblioteki, szkoły) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) miasta mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Węgrowie.
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w mieście Węgrowie.
3. Tabela nr 3. Wykaz pomników przyrody z terenu miasta Węgrowa.
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
5. Tabela 5. Priorytet I: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej.
6. Tabela 6. Priorytet II. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta jako element rozwoju gospodarczo - społecznego miasta.
7. Tabela 7. Priorytet III. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe oraz wartości krajobrazowe i przyrodnicze.

Spis fotografii

1. Fot. nr 1. Bazylika pw. Wniebowzięcia Najświętszej NMP, ul. Rynek Mariacki w Węgrowie.
2. Fot. nr 2. Kościół parafialny pw. św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego Padewskiego, poreformacki, ul. Kościuszki 29 w Węgrowie.
3. Fot. nr 3. Kolegium Księży Komunistów, ul. Kościelna 2 w Węgrowie.
4. Fot. nr 4. Fragment cmentarza parafialnego rzymskokatolickiego.
5. Fot. nr 5. Kaplica cmentarna na cmentarzu rzymskokatolickim, ul. Kościuszki w Węgrowie.
6. Fot. 6. Kościół ewangelicko - augsburski, pw. Świętej Trójcy, , ul. Narutowicza w Węgrowie.
7. Fot. nr 7. Cmentarz ewangelicko - augsburski, ul. Ewangelicka w Węgrowie;

8. Fot. nr 8. Kościół ewangelicki na cmentarzu ewangelickim, ul. Ewangelicka w Węgrowie;
9. Fot. nr 9. Lapidarium na cmentarzu żydowskim, ul. Berka Joselewicza w Węgrowie.
10. Fot. nr 10. Zajazd Dom Gdański, ob. Miejska Biblioteka Publiczna, ul. Rynek Mariacki 11 w Węgrowie.
11. Fot. nr 11. Dawny zajazd, ul. Rynek Mariacki 14 w Węgrowie;
12. Fot. nr 12. Tzw. Dom Lipki (Drukarnia Ariańska), ul. Gdańska 2 w Węgrowie;
13. Fot. nr 13. Pomnik Powstańców Styczniowych, ul. Gościniec Niepodległości w Węgrowie

14. Materiały na których oparto opracowanie

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2018 r. poz. 2067).
2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073).
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2017 r., poz. 1332)
4. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017 r., poz. 519).
5. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018 r., poz. 142).
6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2018 r. poz. 121).
7. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2017 r., poz. 862).
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2019, poz. 37.)
9. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2017, poz. 972).
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. – O zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015, poz. 774)
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609).

12. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie, i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).
13. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 roku w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r., poz. 110).
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku z dnia 26 kwietnia 2017 w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661);
15. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. Nr 89, poz. 510),
16. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661),
17. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Węgrowie.
18. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ Delegatura Siedlce.
19. St. Grądzki, A. Kołodziejczyk „Węgrów przeszłość i przyszłość miasta”.
20. A. Czapska, Węgrów, Monografia historyczno-architektoniczna, Warszawa 1959.
21. A. Czapska, XVII-wieczne płyty nagrobne w Węgrowie, "Ochrona Zabytków", 1957.
22. M. Karpowicz, Działalność artystyczna Micheangela Pallonia w Polsce, Warszawa 1967.
23. M. Karpowicz, Freski fary w Węgrowie, w: Sekretne treści warszawskich zabytków, Warszawa 1981.
24. M. Karpowicz, Malowidła M. A. Pallonia w farze w Węgrowie, "Biuletyn Historii Sztuki, t. 21, 1959.

25. „Katalog zabytków sztuki w Polsce” pod redakcją I. Galickiej, H. Sygetyńskiej, z. 26, powiat węgrowski, Warszawa 1964.
26. A. Kołodziejczyk (red.), Powstanie styczniowe na Podlasiu, Węgrów - Warszawa 1998.
27. J. Kazimierski „Z dziejów Węgrowa w XV- XVII wieku”, w: Rocznik Mazowiecki 3, 1997 r., s. 26-282;
28. C. Ostas, Zabytki Węgrowa i okolic, w: „Węgrów dzieje miasta i okolic w latach 1441 - 1944, Praca zbiorowa. Węgrów 1991.
29. C. Ostas, Rozwój przestrzenny Węgrowa, w: Węgrów dzieje miasta i okolic 1944 - 2005. Praca zbiorowa. Węgrów 2006.
30. Praca zbiorowa pod redakcją A. Kołodziejczyka i T. Swata „Węgrów dzieje miasta i okolic w latach 1441 - 1944;
31. Węgrów. Dzieje - Społeczeństwo - Kultura, red. naukowa, Fr. Midura, A. Chmiel, Węgrów 2011.
32. Węgrów... daj się oczarować, red. M. Jurczak i H. Kowalewski.
33. Węgrów dzieje miasta i okolic 1944 - 2005. Praca zbiorowa. Węgrów 2006.
34. www.wegrow.com.pl;
35. www.wegrow-wok.pl;
36. www.klasztorwegrow.pl;
37. www.bitwapodwegrowem.pl;
38. www.kruszewscy.pl;
39. www.nid.pl;
40. www.nimoz.pl;
41. www.stat.gov.pl/gus;
42. www.isap.sejm.gov.pl;
43. www.wikipedia.pl.

Opracowanie:

mgr Cezary Ostas
mgr Jakub Danielski

Fotografie:

mgr Cezary Ostas